

بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور (۱۲): درآمدهای مالیاتی

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۲۰۴۱۷

کد موضوعی: ۲۳۰

دوره دوازدهم - سال اول

ثبت: ۲۶۰

عنوان گزارش: بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور (۱۲): درآمدهای مالیاتی

نوع گزارش: طرح / لایحه راهبردی نظارتی

نام دفتر: مطالعات بخش عمومی (گروه بودجه)

تهیه و تدوین کننده: سید سروش میرهاشمی

همکار: مهدی سرمست شوشتری

ناظران علمی: هادی ترابی فر، سیدعباس پرهیزکاری

اظهار نظر کننده: محمد برزگر خسروی

صفحه آرا: منیره حاجی محمدی

واژه‌های کلیدی:

۱. لایحه بودجه

۲. مالیات اشخاص حقوقی

۳. مالیات بر ارزش افزوده

تاریخ شروع مطالعه: ۱۴۰۳/۱۱/۱۶

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۱۱/۲۸

فهرست مطالب

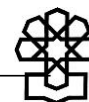
۱	چکیده.....
۱	خلاصه مدیریتی.....
۳	۱. مقدمه.....
۴	۲. بررسی کلیات درآمدهای مالیاتی.....
۱۳	۳. بررسی اجزای درآمدهای مالیاتی.....
۱۳	۳-۱. مالیات‌های مستقیم.....
۱۴	۳-۱-۱. مالیات اشخاص حقوقی.....
۱۸	۳-۱-۲. مالیات بر درآمدها.....
۲۱	۳-۱-۳. مالیات بر ثروت.....
۲۶	۳-۱-۴. مالیات‌های غیرمستقیم.....
۲۷	۳-۱-۵. مالیات بر واردات.....
۲۸	۳-۱-۶. مالیات بر کالاها و خدمات.....
۳۳	۴. درآمدهای ازدست‌رفته دولت به واسطه‌ی معافیت‌ها و بخشودگی‌های مالیاتی.....
۳۵	۵. پیشنهادهایی برای اصلاح نظام مالیاتی.....
۳۵	۵-۱. اصلاح و هدف‌مندی‌سازی معافیت‌های مالیاتی.....
۳۶	۵-۲. تغییر رویکرد به مالیات بر مجموع ثروت.....
۳۷	۵-۳. مالیات بر مجموع درآمد.....
۳۷	۵-۴. ادغام وظایف مالیات‌ستانی و دریافت حق بیمه.....
۳۹	۶. جمع‌بندی.....
۴۰	۷. پیوست.....
۴۳	منابع و مأخذ.....

فهرست جدول‌ها

- جدول ۱. اجزای کلی درآمدهای مالیاتی هزار میلیارد تومان - تغییر نسبت به عملکرد سال گذشته ۵
- جدول ۲. اجزای مالیات اشخاص حقوقی هزار میلیارد تومان - تغییر نسبت به عملکرد سال گذشته ۱۵
- جدول ۳. اجزای مالیات بر درآمدها هزار میلیارد تومان - تغییر نسبت به عملکرد سال گذشته ۱۸
- جدول ۴. اجزای مالیات بر ثروت هزار میلیارد تومان - تغییر نسبت به عملکرد سال گذشته ۲۲
- جدول ۵. اجزای مالیات بر کالاها و خدمات هزار میلیارد تومان - تغییر نسبت به عملکرد سال گذشته ۲۹
- جدول ۶. درآمدهای ازدست‌رفته دولت به واسطه‌ی معافیت‌ها و بخشودگی‌های مالیاتی هزار میلیارد تومان ۴۰

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱. درآمدهای مالیاتی به قیمت‌های ثابت ۱۴۰۴ ۶
- شکل ۲. سهم مصوب درآمدهای مالیاتی ۷
- شکل ۳. تولید ناخالص داخلی و عملکرد درآمدهای مالیاتی به قیمت‌های ثابت ۱۴۰۴ ۸
- شکل ۴. نسبت عملکرد مجموع درآمدهای مالیاتی به تولید ناخالص داخلی ۹
- شکل ۵. نسبت عملکرد مالیات‌های مستقیم و مالیات بر کالاها و خدمات به تولید ناخالص داخلی ۱۰
- شکل ۶. سهم مصوب اجزای درآمدهای مالیاتی ۱۱
- شکل ۷. سهم عملکرد اجزای درآمدهای مالیاتی به قیمت‌های ثابت ۱۴۰۴ ۱۲
- شکل ۸. نسبت عملکرد مالیات‌های مستقیم به تولید ناخالص داخلی ۱۳
- شکل ۹. نسبت عملکرد مالیات اشخاص حقوقی به تولید ناخالص داخلی ۱۶
- شکل ۱۰. سهم مصوب اجزای مالیات اشخاص حقوقی ۱۷
- شکل ۱۱. سهم عملکرد اجزای مالیات اشخاص حقوقی به قیمت‌های ثابت ۱۴۰۴ ۱۷
- شکل ۱۲. نسبت عملکرد مالیات بر درآمدها به تولید ناخالص داخلی ۱۹
- شکل ۱۳. سهم مصوب اجزای مالیات بر درآمدها ۲۰
- شکل ۱۴. سهم عملکرد اجزای مالیات بر درآمدها به قیمت‌های ثابت ۱۴۰۴ ۲۱
- شکل ۱۵. نسبت عملکرد مالیات بر ثروت به تولید ناخالص داخلی ۲۴
- شکل ۱۶. سهم مصوب اجزای مالیات بر ثروت ۲۵
- شکل ۱۷. سهم عملکرد اجزای مالیات بر ثروت به قیمت‌های ثابت ۱۴۰۴ ۲۶
- شکل ۱۸. نسبت عملکرد مالیات‌های غیرمستقیم به تولید ناخالص داخلی ۲۷
- شکل ۱۹. نسبت عملکرد مالیات بر واردات به تولید ناخالص داخلی ۲۸
- شکل ۲۰. نسبت عملکرد مالیات بر کالاها و خدمات به تولید ناخالص داخلی ۳۱
- شکل ۲۱. سهم مصوب اجزای مالیات بر کالاها و خدمات ۳۲
- شکل ۲۲. سهم عملکرد اجزای مالیات بر کالاها و خدمات به قیمت‌های ثابت ۱۴۰۴ ۳۳
- شکل ۲۳. مقایسه مخارج مالیاتی از محل معافیت‌ها و بخشودگی‌های مالیاتی با کل مالیات قطعی شده شرکت‌ها در سال‌های مختلف ۳۴
- شکل ۲۴. متوسط نسبت مالیات بر دارایی به تولید ناخالص داخلی در کشورهای سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (٪) ۳۶

بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور (۱۲): درآمدهای مالیاتی

چکیده

در این گزارش، به بررسی اعداد مالیاتی جداول بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ می‌پردازیم. این گزارش از چهار بخش اصلی تشکیل شده است: در بخش نخست کلیات درآمدها، در بخش بعد اجزای آنها، سپس درآمدهای ازدست‌رفته دولت و در بخش آخر، پیشنهادهایی برای اصلاح نظام مالیاتی بررسی می‌شوند. مجموع درآمدهای مالیاتی در سال ۱۴۰۴ برابر ۲۰۸۴ هزار میلیارد تومان است. بدون مالیات بر واردات، این درآمدها به ۱۸۲۰ هزار میلیارد تومان می‌رسد. نسبت به مصوب سال ۱۴۰۳، این رقم ۴۹٪ افزایش داشته است. در سال جدید، رشد اسمی اقتصاد که شامل تورم و رشد حقیقی است، ۳۵٪ پیش‌بینی می‌شود. بنابراین، افزایش درآمدها بیش از این رشد خواهد بود. در سمت دیگر، سهم درآمدهای مالیاتی از کل منابع عمومی ۴۲٪ و از هزینه‌های جاری ۶۲٪ است. نسبت درآمدهای مالیاتی به تولید ناخالص داخلی (۵.۸٪) از پنج سال گذشته بیشتر، اما همچنان از حوالی سال‌های ۱۳۹۵ (۶.۸٪) کمتر است. تحقق مالیات از خانه‌های گران‌قیمت و واحدهای مسکونی خالی نیاز به تدابیری ویژه مخصوصاً در فراهم‌سازی زیرساخت دارد. همچنین، در سال ۱۴۰۴، مجموع درآمدهای ازدست‌رفته دولت به واسطه‌ی معافیت‌ها و بخشودگی‌های مالیاتی برابر ۲۰۲۵ هزار میلیارد تومان برآورد شده است. در نهایت، اصلاح معافیت‌های مالیاتی، حرکت به سمت مالیات بر ثروت، تصویب مالیات بر مجموع درآمد و ادغام وظایف مالیات‌ستانی و دریافت حق بیمه مهم‌ترین پیشنهادهای گزارش هستند.

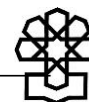
خلاصه مدیریتی

بیان/شرح مسئله

- امروز موضوع مالیات در ایران از دو منظر مهم است: نخست این که با فراهم‌شدن منابع بیشتر، دولت برای ارائه خدماتی توان‌مندتر خواهد شد که در غیر این صورت جای‌گزین نمی‌شود؛ و دوم این که با افزایش مالیات، کسری بودجه دولت کاهش یافته و عواقب اقتصادی تورم از دوش جامعه برداشته خواهد شد.
- قانون بودجه سند اصلی تعیین درآمدهای مالیاتی دولت در هر سال است.
- مالیات‌ها در ایران از پنج بند کلی تشکیل شده است که می‌توان آنها را به دو دسته مالیات‌های مستقیم و مالیات‌های غیرمستقیم افراز کرد.
- مالیات‌های مستقیم خود شامل سه بند مالیات اشخاص حقوقی، مالیات بر درآمدها و مالیات بر ثروت است. مالیات‌های غیرمستقیم شامل مالیات بر واردات و مالیات بر کالاها و خدمات است.

نقطه نظرات/یافته‌های کلیدی

- مجموع درآمدهای مالیاتی با میزان ۲۰۸۴ هزار میلیارد تومان نسبت به مصوب سال گذشته ۵۳٪+ تغییر داشته است.
- به قیمت‌های ثابت، درآمدهای مالیاتی لایحه ۱۴۰۴ از سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ بیش‌تر است که این نقطه‌ی قوت شاخص لایحه به شمار می‌رود.
- سهم درآمدهای مالیاتی از مجموع منابع عمومی دولت ۴۲٪ و از هزینه‌های جاری ۶۲٪ است. این واقعیت هم یکی از امتیازهای لایحه محسوب می‌شود؛ هرچند همچنان با هدف‌گذاری ۸۰٪ در مصوبه برنامه هفتم پیشرفت فاصله دارد.
- نسبت مجموع درآمدهای مالیاتی به تولید ناخالص داخلی در سال ۱۴۰۳ برابر ۵.۸٪ است. این مقدار از پنج سال گذشته بیشتر بوده و از نقاط قوت لایحه است. با این حال، فاصله قابل‌توجهی با هدف‌گذاری ۱۰٪ در مصوبه برنامه هفتم پیشرفت و نسبت ۶.۸٪ محقق شده در سال ۱۳۹۵ دارد.
- مالیات اشخاص حقوقی با ۸۱۰ هزار میلیارد تومان، نسبت به مصوب سال گذشته ۷۳٪+ تغییر داشته است که افزایش قابل‌توجهی به شمار می‌رود.
- نسبت به مصوب سال گذشته، مالیات علی‌الحساب اشخاص حقوقی دولتی ۶۲٪+ و مالیات عملکرد این بنگاه‌ها ۲۰۹٪+ تغییر داشته است. در کنار این، تغییر در مالیات عملکرد اشخاص حقوقی غیردولتی ۷۷٪+ بوده است.
- مالیات بر درآمدها در سال جدید ۳۱۹ هزار میلیارد تومان پیش‌بینی شده که نسبت به مصوب سال ۱۴۰۳، ۶۸٪+ افزایش داشته است.
- مالیات مشاغل که ۳۸٪ از مالیات بر درآمدها را تشکیل می‌دهد، در سال پیش رو ۵۴٪+ تغییر خواهد داشت. با توجه به امکانات در اختیار سازمان امور مالیاتی (از جمله اجرای قانون سامانه مؤدیان و پایانه‌های فروشگاهی)، سازمان می‌تواند با گسترش مالیات‌ستانی و کاهش فرارها، این تغییر را پوشش دهد.
- مالیات بر حقوق کارکنان در مجموع نزدیک به ۵۶٪ از مالیات بر درآمدها را پوشش می‌دهد که نسبت به مصوب سال گذشته، به‌طور میانگین ۸۰٪+ رشد داشته است. این تغییر بیش از رشد اسمی اقتصاد است و با توجه به رشد حقوق و دستمزد، رشد بالایی به نظر می‌رسد اما پیش‌بینی می‌شود تحقق این ردیف مالیاتی در سال ۱۴۰۳ بیش از ۱۰۰٪ خواهد بود.
- مالیات بر ثروت با ۵۵ هزار میلیارد تومان نسبت به مصوب سال قبل ۳۶٪+ افزایش داشته است.
- پیش‌بینی مالیات بر واردات با ۲۴۶ هزار میلیارد تومان نسبت به مصوب سال گذشته ۸۵٪+ افزایش داشته که بخش زیادی از رشد آن ناشی از در نظر گرفتن واردات خودروهای نو و کارکرده بوده است.
- مالیات بر کالاها و خدمات با ۶۳۶ هزار میلیارد تومان، نسبت به مصوب سال پیش ۲۲٪+ تغییر داشته است. با توجه به تحقق ناکافی این پایه در سال ۱۴۰۳، این رشد متناسب است.
- در سال ۱۴۰۴، مجموع درآمدهای از دست‌رفته دولت به واسطه‌ی معافیت‌ها و بخشودگی‌های مالیاتی برابر ۲۰۲۵ هزار میلیارد تومان برآورد شده است.
- از بین معافیت‌ها، ۸۸۹ هزار میلیارد تومان درآمد از دست‌رفته ناشی از معافیت‌های مالیات بر ارزش افزوده، ۳۵۴ هزار میلیارد تومان ناشی از سایر معافیت‌ها، ۲۱۶ هزار میلیارد تومان ناشی از معافیت‌های حقوق و دستمزد و ۱۵۱ هزار میلیارد تومان ناشی از معافیت فعالیت‌های تولیدی و معدنی ماده ۱۳۲ قانون مالیات‌های مستقیم است.

پیشنهاد راهکارهای تقنین / نظارتی یا سیاستی

- ۳۹٪ از مجموع درآمدهای مالیاتی مربوط به مالیات اشخاص حقوقی و ۳۱٪ مربوط به مالیات بر کالاها و خدمات است. بهتر است تمرکز بار مالیاتی اشخاص حقوقی به مالیات بر درآمدها منتقل شود تا علاوه بر کاهش فشار بر فعالیت‌های مولد، عدالت مالیاتی هم بیش از پیش برقرار شود.
- عملکرد دو بند مالیات بر واحدهای مسکونی گران‌قیمت و واحدهای مسکونی خالی قابل دفاع نیست. بنابراین، نیاز است سازمان امور مالیاتی تلاش مضاعفی برای تحقق درآمد از این پایه‌ها انجام دهد.
- سازمان امور مالیاتی در سال پیش رو ابزارهای کارآمدتری برای دریافت مالیات در اختیار دارد. گسترش سامانه‌ی مؤدیان مالیاتی و صدور صورت‌حساب‌های الکترونیکی توسط آنها می‌تواند بخش‌های وسیعی از زنجیره‌های ارزش افزوده را برای سازمان مالیاتی شفاف کند. بر این اساس، سازمان امور مالیاتی می‌تواند بیش از پیش از ظرفیت مالیات بر ارزش افزوده استفاده کند.
- معافیت‌های مالیاتی اصلاح و هدفمند شوند. در این رابطه، با شرط تجدیدنظر در سقف‌ها و یا ماده‌های مستثنی، ظرفیت بند (الف) تبصره (۱) بخش اول قانون بودجه سال ۱۴۰۴ می‌تواند راه‌گشا باشد.
- قانون مالیات بر مجموع درآمد تصویب و اجرا شود تا کارایی و عدالت نظام مالیاتی ارتقا پیدا کند. در این زمینه، ظرفیت لایحه اصلاح قانون مالیات‌های مستقیم که امروز در اختیار مجلس است می‌تواند کمک‌کننده باشد.
- وظایف مالیات‌ستانی و وصول حق بیمه ادغام شده و توسط یک سازمان واحد انجام شود. در بند (ت) ماده (۲۷) قانون برنامه هفتم پیشرفت، این موضوع در مورد دادرسی دو فرایند تکلیف شده است.

۱. مقدمه

امروز موضوع مالیات در ایران از دو منظر مهم است: نخست این که با فراهم شدن منابع بیش‌تر، دولت برای ارائه خدماتی توان‌مندتر خواهد شد که در غیر این صورت جای‌گزین نمی‌شود؛ و دوم این که با افزایش مالیات، کسری بودجه دولت کاهش یافته و عواقب اقتصادی سنگین تورم از دوش جامعه برداشته خواهد شد. قانون بودجه سند اصلی تعیین درآمدهای مالیاتی دولت در هر سال است. پیش از این، مرکز پژوهش‌های مجلس در گزارشی جداگانه به احکام مالیاتی لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ پرداخته است [۱]. گزارش حاضر به بررسی ارقام مربوط به درآمدهای مالیاتی در بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ می‌پردازد.

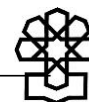
در ادامه، در بخش ۲ ابتدا وضعیت مجموع درآمدهای مالیاتی، اجزای کلی این درآمد و سهم آن از بودجه مورد بررسی قرار می‌گیرد. سپس در بخش ۳، چهار مورد از پنج بند درآمدهای مالیاتی به تفکیک اجزای آن تحلیل شده و نقاط قوت و ضعف اعداد لایحه سال پیش رو معرفی می‌شوند. بخش ۳ - ۱ اجزای مالیات‌های مستقیم و بخش ۳ - ۲ اجزای مالیات‌های غیرمستقیم را تحلیل می‌کنند. در بخش ۴، درآمدهای ازدست‌رفته دولت به واسطه‌ی معافیت‌ها و بخشودگی‌های مالیاتی بررسی می‌شوند. در بخش ۵، پیشنهادهایی برای اصلاح نظام مالیاتی کشور ارائه خواهند شد. در نهایت، مطالب جمع‌بندی می‌شوند.

۲. بررسی کلیات درآمدهای مالیاتی

مالیات‌ها در ایران از پنج بند کلی تشکیل شده که در یک نگاه، می‌توان آنها را به دو دسته مالیات‌های مستقیم و مالیات‌های غیرمستقیم افراز کرد. مالیات‌های مستقیم خود شامل سه بند مالیات اشخاص حقوقی، مالیات بر درآمدها و مالیات بر ثروت است. در مقابل، مالیات‌های غیرمستقیم شامل مالیات بر واردات و مالیات بر کالاها و خدمات است. از این بین، سازمان امور مالیاتی کشور متولی دریافت هر سه نوع مالیات مستقیم و همچنین مالیات بر کالاها و خدمات از بین مالیات‌های غیرمستقیم است. در سمت دیگر، گمرک جمهوری اسلامی ایران مسئولیت دریافت بند دیگر مالیات‌های غیرمستقیم یعنی مالیات بر واردات را دارد.

جدول ۱. اجزای کلی درآمدهای مالیاتی را در بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ در مقایسه با مقادیر سال‌های پیش نشان می‌دهد. همان‌طور که مشخص است، مجموع درآمدهای مالیاتی برابر ۲۰۸۴ هزار میلیارد تومان است. از این مقدار، ۱۸۲۰ هزار میلیارد تومان مجموع مالیات‌های مستقیم و مالیات بر کالاها و خدمات بوده و ۲۶۴ هزار میلیارد تومان مربوط به مالیات بر واردات است. مجموع درآمدهای مالیاتی در این سال ۵۳٪+ و مجموع مالیات‌های مستقیم و مالیات بر کالاها و خدمات ۴۹٪+ نسبت به مصوب سال گذشته افزایش داشته‌اند. از طرف دیگر طبق محاسبات مرکز پژوهش‌های مجلس، رشد اسمی اقتصاد در سال ۱۴۰۴ برابر ۳۴.۷٪ پیش‌بینی می‌شود^۱. بنابراین، هر دو افزایش گفته‌شده فراتر از این رشد است. در ادامه گزارش، اجزای درآمدهای مالیاتی بیشتر مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

۱. رشد اسمی برآیند رشد قیمت‌ها و رشد حقیقی است که در ادامه در مورد اجزای آن بیشتر صحبت خواهد شد.

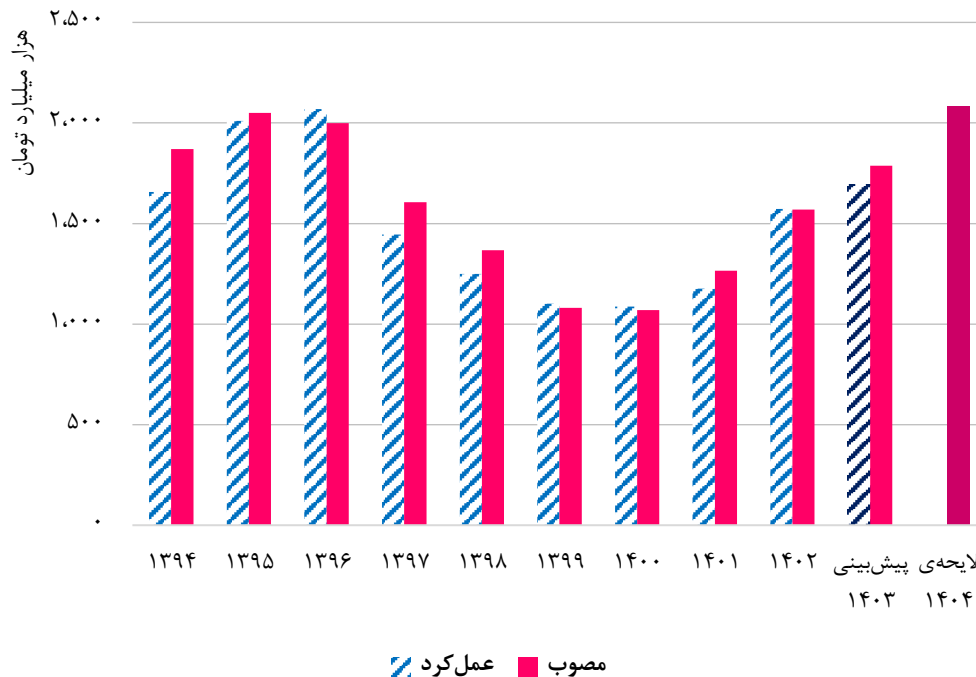
جدول ۱. اجزای کلی درآمدهای مالیاتی هزار میلیارد تومان - تغییر نسبت به عملکرد سال گذشته

	۱۴۰۴	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۰	۱۳۹۹	
پیش‌بینی عملکرد لايحه ۱۲ ماهه	۴۸۳	۴۱۲	۴۶۹	۳۳۵	۱۹۰	۱۱۷	۵۹
عملکرد ۱۰ ماهه	۴۸۳	۴۱۲	۴۶۹	۳۳۵	۱۹۰	۱۱۷	۵۹
ماليات اشخاص حقوقی	+۷۳٪	۸۸٪	+۴۰٪	+۷۷٪	+۶۲٪	+۱۰۰٪	+۴۰٪
ماليات بر درآمدها	۳۱۹	۱۷۷	۱۹۰	۱۴۲	۸۵	۵۷	۳۷
	+۶۸٪	۹۳٪	+۳۴٪	+۶۷٪	+۴۸٪	+۵۵٪	+۲۷٪
ماليات بر ثروت	۵۵	۲۳	۴۰	۲۹	۱۹	۱۴	۲۳
	+۳۶٪	۵۸٪	+۴۰٪	+۴۹٪	+۳۶٪	-۳۹٪	+۱۷۹٪
مجموع ماليات‌های مستقیم	۱,۱۸۴	۶۱۲	۶۹۹	۵۰۶	۲۹۴	۱۸۹	۱۱۹
	+۶۹٪	۸۸٪	+۳۸٪	+۷۲٪	+۵۶٪	+۵۹٪	+۵۰٪
ماليات بر واردات	۲۶۴	۸۳	۱۴۳	۹۰	۵۰	۲۵	۱۸
	+۸۵٪	۵۸٪	+۵۹٪	+۷۹٪	+۱۰۲٪	+۳۸٪	-۱۲٪
ماليات بر کالاها و خدمات	۶۳۶	۲۹۷	۵۲۳	۳۰۰	۱۷۸	۱۱۷	۷۲
	+۲۲٪	۵۷٪	+۷۴٪	+۶۸٪	+۵۲٪	+۶۴٪	+۲۳٪
مجموع ماليات‌های غیرمستقیم	۹۰۰	۳۸۰	۶۶۶	۳۹۰	۲۲۸	۱۴۲	۸۹
	+۳۵٪	۵۷٪	+۷۱٪	+۷۱٪	+۶۱٪	+۵۹٪	+۱۴٪
مجموع درآمدهای مالیاتی	۲,۰۸۴	۹۹۳	۱,۳۶۵	۸۹۵	۵۲۲	۳۳۱	۲۰۸
	+۵۳٪	۷۳٪	+۵۲٪	+۷۱٪	+۵۸٪	+۵۹٪	+۳۲٪

مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، خزانه‌داری کل کشور، قانون بودجه‌ی سال ۱۴۰۳ کل کشور و لایحه‌ی بودجه‌ی سال ۱۴۰۴ کل کشور
یادداشت: در سطر پایینی هر ردیف، تغییر نسبت به عملکرد سال گذشته محاسبه شده؛ به جز در ستون‌های عملکرد ۱۴۰۳ که درصد تحقق نسبت به مصوب همان سال و همچنین لایحه‌ی ۱۴۰۴ که تغییر نسبت به مصوب ۱۴۰۳ گزارش شده است. در ستون عملکرد ۱۰ ماهه‌ی سال ۱۴۰۳، عملکرد ۹ ماهه‌ی مالیات بر واردات ثبت شده است. برای سازگاری با لایحه‌ی بودجه‌ی ۱۴۰۴، دو پایه‌ی «درآمد حاصل از صادرات مواد خام و محصولات معدنی و صنایع معدنی فلزی و غیرفلزی و محصولات نفتی، گازی و پتروشیمی» و «درآمد حاصل از وصول مالیات عملکرد شرکت‌های صادرکننده‌ی مواد خام و نیمه‌خام» از دسته‌ی مالیات بر کالاها و خدمات به دسته‌ی مالیات اشخاص حقوقی منتقل شده است.

تغییرات قابل توجه سطح عمومی قیمت‌ها در کشور ما باعث می‌شود مقایسه مقادیر ریالی متغیرها در طی زمان نتواند منعکس‌کننده ارزش‌های حقیقی آنها در زمان خود باشد. برای رفع این مشکل، یک سال پایه انتخاب شده و مقادیر ریالی در همه‌سال‌ها با استفاده از شاخص قیمت به آن سال تبدیل می‌شوند. در این گزارش، به این منظور از شاخص قیمت تعدیل‌کننده تولید ناخالص داخلی^۱ - که سالانه توسط مرکز آمار ایران محاسبه می‌شود - استفاده شده است. البته، مرکز آمار این شاخص را صریحاً گزارش نمی‌کند؛ بلکه می‌توان آن را از تقسیم تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های جاری به تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های ثابت به دست آورد. تغییرات سطح عمومی قیمت‌ها در سال ۱۴۰۳ با استفاده از برآورد شاخص قیمت مصرف‌کننده (+۳۴٪) تخمین زده شده است. همچنین با توجه به پیش‌بینی مرکز پژوهش‌های مجلس، تغییر شاخص قیمت در سال ۱۴۰۴ برابر ۳۱٪ محاسبه شده است. با این روش، شکل ۱ درآمدهای مالیاتی را

به قیمت‌های ثابت ۱۴۰۴ در لایحه بودجه ۱۴۰۴ و همچنین در ۱۰ سال گذشته نشان می‌دهد. همان‌طور که دیده می‌شود، اولاً مقادیر تصویب‌شده و دریافت‌شده مالیات در سال‌های گذشته نسبتاً به هم نزدیک بوده است؛ ثانیاً مجموع درآمدهای مالیاتی پیشنهادی در سال ۱۴۰۴ بالاترین مقدار نسبت به ۱۰ سال اخیر است که این واقعیت از نقطه‌های قوت لایحه به شمار می‌رود.

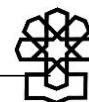

شکل ۱. درآمدهای مالیاتی به قیمت‌های ثابت ۱۴۰۴

مأخذ: قانون‌های بودجه سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ کل کشور، لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور، سازمان امور مالیاتی کشور، خزانه‌داری کل کشور، مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

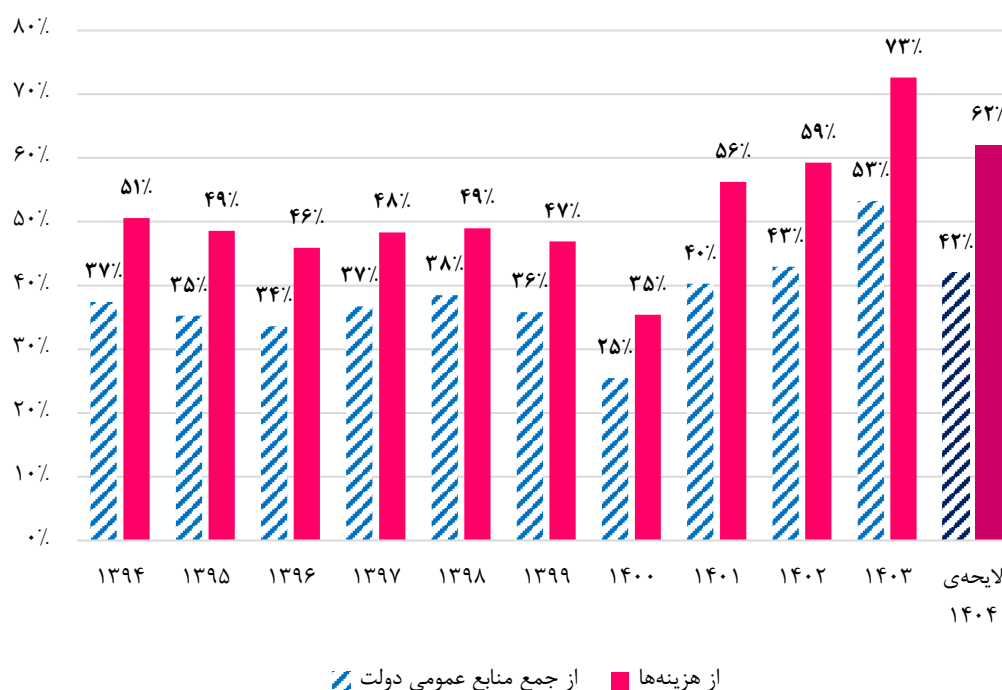
یک جنبه مهم دیگر مالیات سهم آن از بودجه است. در همین رابطه، بند ۴ سیاست‌های کلی برنامه هفتم پیشرفت ابلاغ‌شده توسط مقام معظم رهبری به الزام وجود درآمدهای پایدار مالیاتی برای تأمین بودجه دولت اشاره می‌کند: «ایجاد تحول در نظام مالیاتی با رویکرد تبدیل مالیات به منبع اصلی تأمین بودجه جاری دولت، ایجاد پایه‌های مالیاتی جدید، جلوگیری از فرار مالیاتی و تقویت نقش هدایت و تنظیم‌گری مالیات در اقتصاد با تأکید بر رونق تولید و عدالت مالیاتی».

در قانون بودجه، منابع عمومی دولت شامل سه بخش درآمدها، واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای و واگذاری دارایی‌های مالی است. درآمدهای مالیاتی خود جزئی از بخش درآمدها محسوب می‌شود. بنابراین، یک شاخص سهم درآمدهای مالیاتی از کل منابع عمومی دولت است. در سمت دیگر، جمع مصارف عمومی دولت نیز متناظراً شامل سه بخش هزینه‌ها، تملک دارایی‌های سرمایه‌ای و تملک دارایی‌های مالی است. با یک نگاه، دولت می‌تواند از طریق فروش نفت، طرح‌های زیرساختی را تأمین مالی کند یا برای پرداخت بدهی‌های موقت، اوراق مشارکت منتشر کند. این یعنی مصارف

غیرهزینه‌ای دولت در هر سال می‌تواند از منبعی جز مالیات پوشش داده شود؛ اما به هر حال، هزینه‌های جاری دولت که معمولاً باثبات‌ترند، باید با درآمدهای پایدارتر یا همان مالیات تأمین شوند. در نتیجه، یک شاخص مناسب‌تر سهم درآمدهای مالیاتی از هزینه‌های جاری است. وجود یک شکاف دائمی بین درآمدهای مالیاتی و هزینه‌های جاری دولت می‌تواند به تورم بینجامد؛ پس قانون‌های بودجه باید طوری تنظیم شوند که این فاصله رو به کاهش باشد. در ماده ۲۶ مصوبه برنامه هفتم پیشرفت نیز سهم ۸۰ درصدی مالیات از اعتبارات هزینه‌ای به‌عنوان یک هدف کمی به وزارت امور اقتصادی و دارایی تکلیف شده‌است.

شکل ۲ این دو شاخص را در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ و قانون‌های بودجه سال‌های پیش از آن نشان می‌دهد. همان‌طور که مشخص است، در لایحه بودجه ۱۴۰۴، سهم درآمدهای مالیاتی از کل منابع عمومی به ۴۲٪ و سهم آن از هزینه‌های جاری دولت به ۶۲٪ می‌رسد. البته، نسبت به سال‌های گذشته، تعریف منابع عمومی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ گسترده‌تر است. این یعنی بخشی از کاهش دیده‌شده در مقایسه با سال ۱۴۰۳، مربوط به تغییر در دسته‌بندی‌های سند بودجه است. به صورت کیفی، می‌توان گفت افزایش سهم درآمدهای مالیاتی در قانون بودجه مثبت ارزیابی می‌شود. با این حال، نیاز است تا این روند صعودی ادامه یافته و در در سال‌های بعد، فاصله ۱۸ درصدی تا هدف‌گذاری قانون برنامه پوشش داده شود.

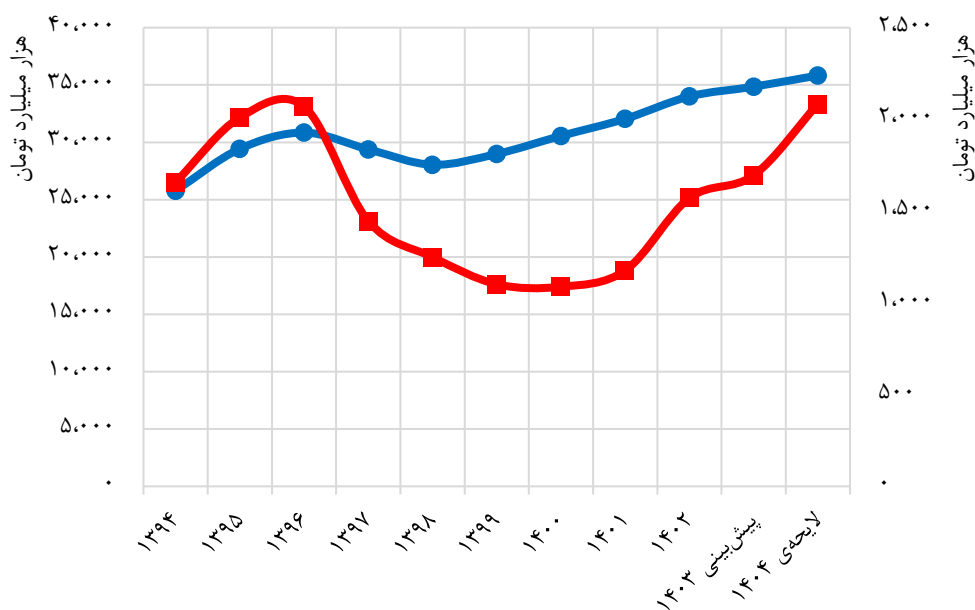
شکل ۲. سهم مصوب درآمدهای مالیاتی

مأخذ: قانون‌های بودجه سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۴۰۳ کل کشور و لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور

هرچند با بررسی درآمدهای مالیاتی به قیمت‌های ثابت خطای ناشی از تغییرات ارزش پول خنثی می‌شود، اما این شاخص همچنان نسبت به تغییرات تولید اقتصادی اثرپذیر است. انتظار می‌رود خدمات عمومی و در پی آن درآمدهای

مالیاتی همواره سهم نسبتاً ثابتی از تولید کل را تشکیل دهند. بنابراین درآمدهای مالیاتی نیز باید متناسب با تغییر اندازه اقتصاد تنظیم شوند.

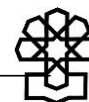
مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی رشد اقتصادی کشور را در سال‌های ۱۴۰۳ و ۱۴۰۴ برآورد کرده‌است [۲]. با این فرض، شکل ۳ تولید ناخالص داخلی را در سال‌های گذشته در کنار عملکرد درآمدهای مالیاتی در آن سال‌ها به همراه پیش‌بینی سال ۱۴۰۳ و اعداد لایحه ۱۴۰۴ به قیمت‌های ثابت همین سال نشان می‌دهد. از سال ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۶ با افزایش تولید ناخالص داخلی، درآمدهای مالیاتی هم افزایش داشته‌اند. با آن‌که تولید پس از این زمان به مدت دو سال کاهش یافت، اما کاهش درآمدهای مالیاتی هم خیلی شدیدتر بود و هم تا چهار سال ادامه داشت. بنابراین، مالیات بیشتر از تولید افت کرده و این به معنی کاهش رفاه از محل خدمات دولت در جامعه است. از سال ۱۴۰۰ به بعد، تولید و مالیات تقریباً به تناسب رشد کرده‌اند و در سال ۱۴۰۴، برای نخستین بار، سطح درآمدهای مالیاتی از سال‌های نزدیک به ۱۳۹۶ پیشی خواهد گرفت.

شکل ۳. تولید ناخالص داخلی و عملکرد درآمدهای مالیاتی به قیمت‌های ثابت ۱۴۰۴

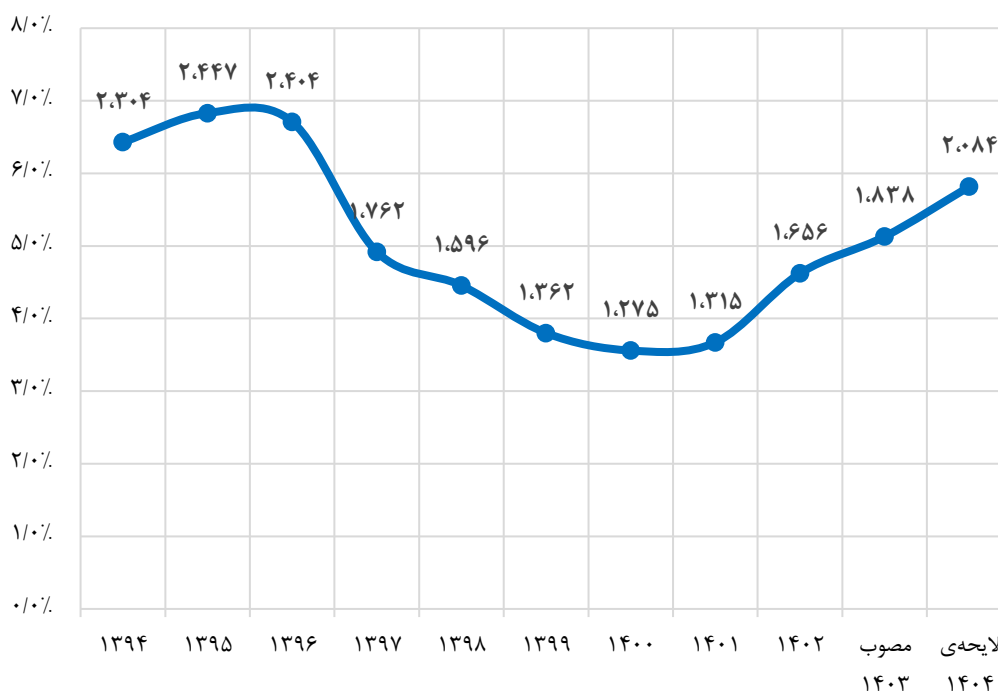
مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، قانون بودجه‌ی سال ۱۴۰۳ کل کشور، لایحه‌ی بودجه‌ی سال ۱۴۰۴ کل کشور، مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

برای درک بهتر تغییرات نسبت مالیات به تولید در کشور، می‌توان دو روند رسم‌شده در شکل ۳ را به هم تقسیم کرد. بنابراین با توجه به توضیحات ارائه‌شده، مناسب‌ترین شاخص نه میزان درآمدهای مالیاتی به قیمت‌های ثابت، بلکه «نسبت درآمدهای مالیاتی به تولید ناخالص داخلی» خواهد بود. در این حالت، نه تغییر در سطح قیمت‌ها و نه تنوع در اندازه اقتصاد چه در طی زمان و چه در مقایسه با کشورهای دیگر، نمی‌تواند موجب نارسایی شاخص شود. با همین توجه، در ادامه گزارش برای بررسی کلیات و اجزای درآمدهای مالیاتی در کنار قیمت‌های ثابت از این شاخص هم

استفاده خواهد شد. همچنین در ماده ۲۶ مصوبه برنامه هفتم پیشرفت، به هدف‌گذاری ۱۰٪ برای نسبت درآمدهای مالیاتی به تولید ناخالص داخلی اشاره شده است. در این ماده، درآمدهای مالیاتی شامل سهم شهرداری‌ها و مشارکت تأمین اجتماعی نمی‌شود.

شکل ۴ نسبت عملکرد مجموع درآمدهای مالیاتی را به تولید ناخالص داخلی^۱ در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ در کنار ۱۰ سال گذشته نشان می‌دهد. دوباره تأکید می‌شود که با توجه به تغییرات سالانه سطح قیمت (تورم) و اندازه حقیقی اقتصاد (رشد اقتصادی)، برای ارزیابی درآمدهای مالیاتی باید از شاخصی استفاده شود که نسبت به این دو تغییر خنثی باشد. به همین منظور، درآمدهای مالیاتی در هر سال به تولید اسمی در آن سال تقسیم شده و به صورت درصدی گزارش می‌شود. اعداد روی شکل در هر سال به این معنی هستند که اگر بنا بود نسبت مالیات به تولید کل در آن سال، در سال ۱۴۰۴ هم برقرار باشد، در این سال چه مقدار مالیات باید توسط دولت دریافت می‌شد. بنابراین در هر سال، هر عدد به صورت ضرب «نسبت مالیات به تولید آن سال» در «تولید سال ۱۴۰۴» محاسبه شده است. برای مثال، دولت در سال ۱۳۹۵ به اندازه ۶۸٪ از مجموع ارزش افزوده اقتصاد مالیات گرفته است. با در نظر داشتن تولید اسمی سال ۱۴۰۴، این میزان برابر ۲۴۴۷ هزار میلیارد تومان خواهد بود؛ در حالی که مطابق لایحه ۱۴۰۴، برای این سال مقدار ۲۰۸۴ هزار میلیارد تومان مقرر شده است.

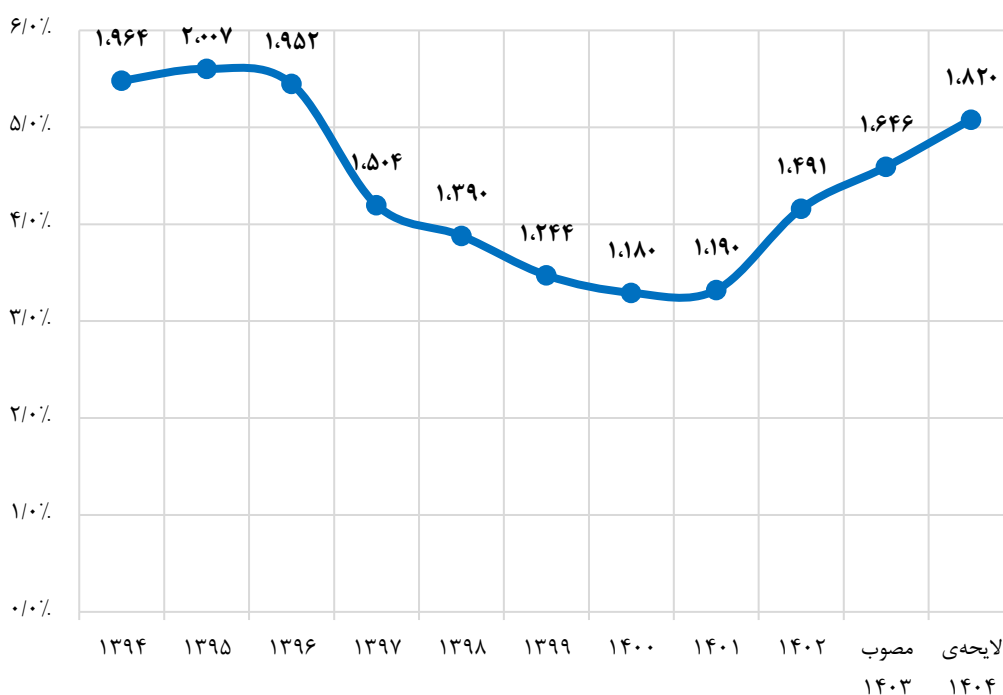
شکل ۴. نسبت عملکرد مجموع درآمدهای مالیاتی به تولید ناخالص داخلی

مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، قانون بودجه‌ی سال ۱۴۰۳ کل کشور، لایحه‌ی بودجه‌ی سال ۱۴۰۴ کل کشور، مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

یادداشت: اعداد روی شکل مالیات معادل با تولید ۱۴۰۴ (هزار میلیارد تومان) هستند.

۱. در ادبیات اقتصادی، از این شاخص با عنوان T/GDP یاد می‌شود.

شکل ۵ همان مفهوم شکل ۴ را دارد؛ اما این بار مالیات بر واردات کنار گذاشته شده و صرفاً سهم مالیات‌های مستقیم و مالیات بر کالاها و خدمات از تولید ناخالص داخلی بررسی شده است. پیش‌تر گفته شد که وصول‌کننده این درآمدها سازمان امور مالیاتی کشور است. روندی که در این شکل مشاهده می‌شود مشابه شکل ۴ است؛ با این تفاوت که اختلاف بین مقدار پیشنهادشده در لایحه با مقادیر سال‌های ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۶ کمی کوچک‌تر است. این نکته نشان می‌دهد که اختلاف در مالیات بر واردات نسبت به دیگر اجزای درآمدهای مالیاتی شدیدتر است؛ و این موضوع احتمالاً به دلیل کاهش حجم واردات کشور و به تبع آن مالیات دریافتی دولت از این مسیر پس از سال ۱۳۹۷ است.

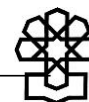
شکل ۵. نسبت عملکرد مالیات‌های مستقیم و مالیات بر کالاها و خدمات به تولید ناخالص داخلی

مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، قانون بودجه‌ی سال ۱۴۰۳ کل کشور، لایحه‌ی بودجه‌ی سال ۱۴۰۴ کل کشور، مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

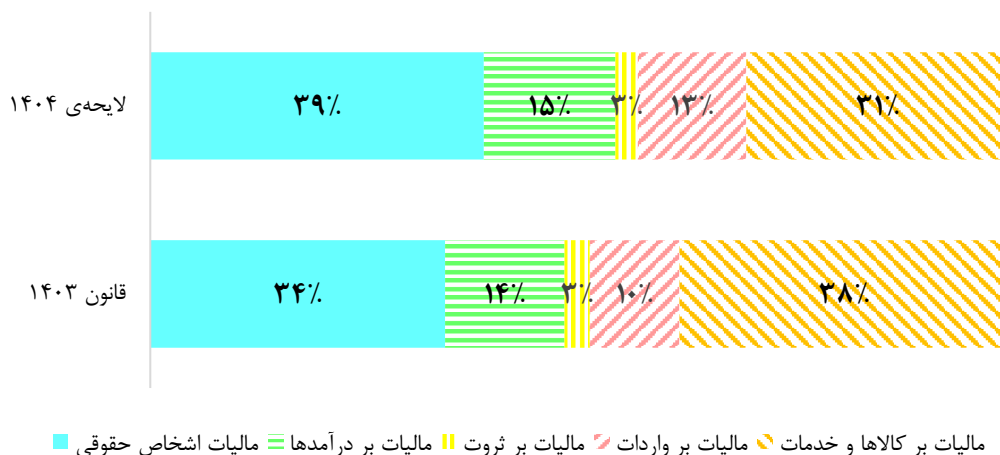
یادداشت: اعداد روی شکل مالیات معادل با تولید ۱۴۰۴ (هزار میلیارد تومان) هستند.

دو شکل بعدی مالیات پیشنهادی در لایحه را به تفکیک اجزای کلی آن بررسی می‌کنند. شکل ۶ این مقادیر را با قانون بودجه سال ۱۴۰۳ مقایسه می‌کند. همان‌طور که مشخص است، در این قانون، بزرگ‌ترین جزء با سهم ۳۸ درصدی مربوط به مالیات بر کالاها و خدمات بوده است؛ در حالی که در لایحه، مالیات اشخاص حقوقی با ۳۹٪ بیش‌ترین سهم را دارد. در واقع، برای سال پیش‌رو، از سهم مالیات بر کالاها و خدمات ۷ واحد درصد کاهش یافته و به جای آن، ۵ واحد درصد به مالیات اشخاص حقوقی منتقل شده است.

همان‌طور که در جدول ۱ دیده شد، پیش‌بینی می‌شود تا پایان سال ۱۴۰۳، ۸۳٪ از درآمدهای مصوب کالاها و خدمات در بودجه این سال محقق شود. بنابراین، با توجه به زیرساخت‌های موجود، رقم پیشنهادی برای این مالیات بیش‌برآوردی

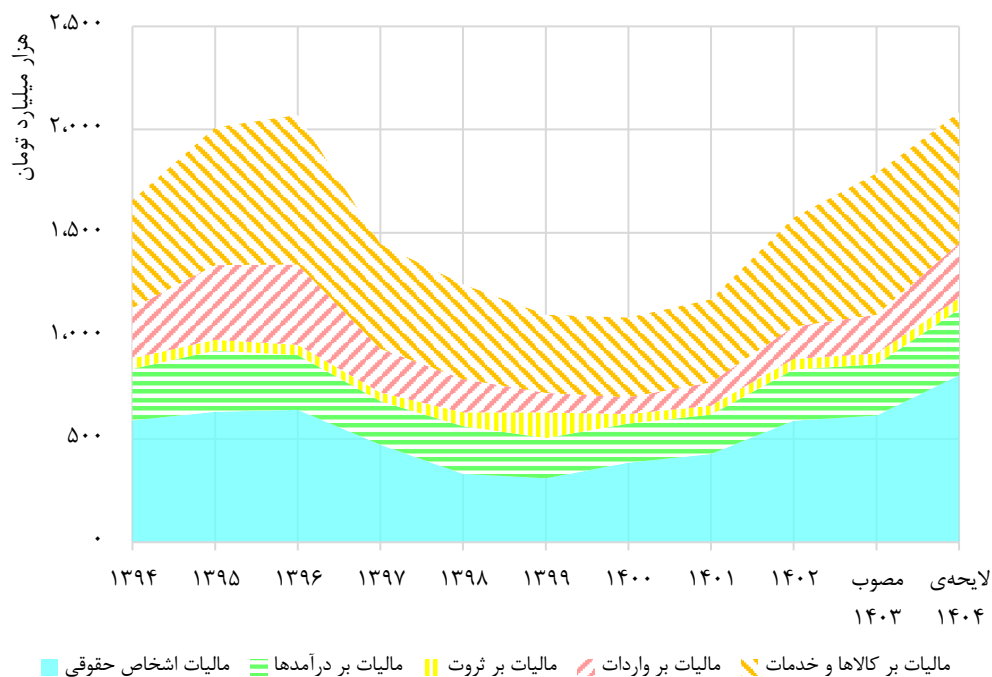
داشته است. با این دانسته، در پیشنهاد خود، دولت مجموع مالیات بر کالاها و خدمات را به مقدار کمتری (۲۲٪+) افزایش داده که باعث تغییر سهم مشاهده شده در شکل ۶ می شود. با این توضیح، این اصلاح متناسب به نظر می رسد.

شکل ۶. سهم مصوب اجزای درآمدهای مالیاتی

مأخذ: قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور و لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور

در شکل ۷، ترکیب اجزای کلی لایحه ۱۴۰۴ با عملکرد درآمدهای مالیاتی ۱۰ سال گذشته به قیمت های ثابت ۱۴۰۴ مقایسه شده است. در مقایسه لایحه با ۴ سال گذشته، مالیات بر درآمدها و مالیات بر ثروت نسبتاً ثابت مانده؛ اما در قانون سال ۱۴۰۳ و لایحه سال ۱۴۰۴، روندهای مالیات اشخاص حقوقی، مالیات بر واردات و مالیات بر کالاها و خدمات رو به صعود بوده است. برای مثال، به قیمت های ثابت سال ۱۴۰۴، مجموع این سه بند در لایحه حدود ۸۶۰ هزار میلیارد تومان بیشتر از مقادیر متناظر سال ۱۴۰۰ است. با این حال اگر این مقادیر را نسبت به سال های دورتر (مثلاً ۱۳۹۶) بسنجیم، می توان دید که در این سال، همان سه بند اشاره شده ۴۵ هزار میلیارد تومان درآمد بیشتری را نسبت به لایحه سال ۱۴۰۴ در اختیار دولت گذاشته اند.

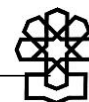

شکل ۷. سهم عملکرد اجزای درآمدهای مالیاتی به قیمت‌های ثابت ۱۴۰۴

مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، خزانه‌داری کل کشور، لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور، مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

شکل ۱۳ در گزارش نظام مالیاتی بررسی لایحه برنامه هفتم پیشرفت [۳] نشان می‌دهد که در کشورهای با سابقه طولانی‌تر در مالیات‌ستانی برخلاف کشور ما، مالیات بر اشخاص حقیقی (معادل مالیات بر درآمد) دارای سهم بیشتر و مالیات بر اشخاص حقوقی دارای سهم کمتری است. برای مثال در آلمان، مالیات بر اشخاص حقیقی بیش از ۴۰٪ از مجموع درآمدهای مالیاتی را شامل می‌شود؛ در حالی که سهم مالیات بر اشخاص حقوقی کمتر از ۱۰٪ است. در شکل ۶ دیدیم که در کشور ما، عکس این موضوع برقرار است؛ یعنی مالیات اشخاص حقیقی (مالیات بر درآمدها) و حقوقی به ترتیب ۱۵٪ و ۳۹٪ از مجموع درآمدهای مالیاتی هستند. بنابراین می‌توان گفت بیشتر بار مالیاتی در کشور ما بر فعالیت‌های مؤلّد، شرکتی و رسمی وضع می‌شود؛ به جای آن که با تمرکز بر مشاغل نامولّد یا غیررسمی، آنها را به سمت سازمان‌دهی بیشتر هدایت کند. در نتیجه، کاهش بار مالیاتی بر اشخاص حقوقی یکی از ملزومات اصلاحات نظام مالیاتی است.

علاوه بر تقویت فعالیت‌های مؤلّد، مالیات بر مجموع درآمد می‌تواند شرایط برقراری عدالت را نیز بیش از پیش فراهم کند. اولاً این نوع از مالیات برخورد یکسانی با همه گروه‌های شغلی دارد. ثانیاً چون در این روش امکان کسر هزینه‌های زندگی و وضع نرخ‌های تصاعدی وجود دارد، می‌توان از آن به‌عنوان ابزاری برای بازتوزیع از دهک‌های ثروت‌مند به فقیر استفاده کرد. تصویب لایحه اصلاح مالیات‌های مستقیم می‌تواند کمک قابل توجهی به این روند داشته‌باشد.

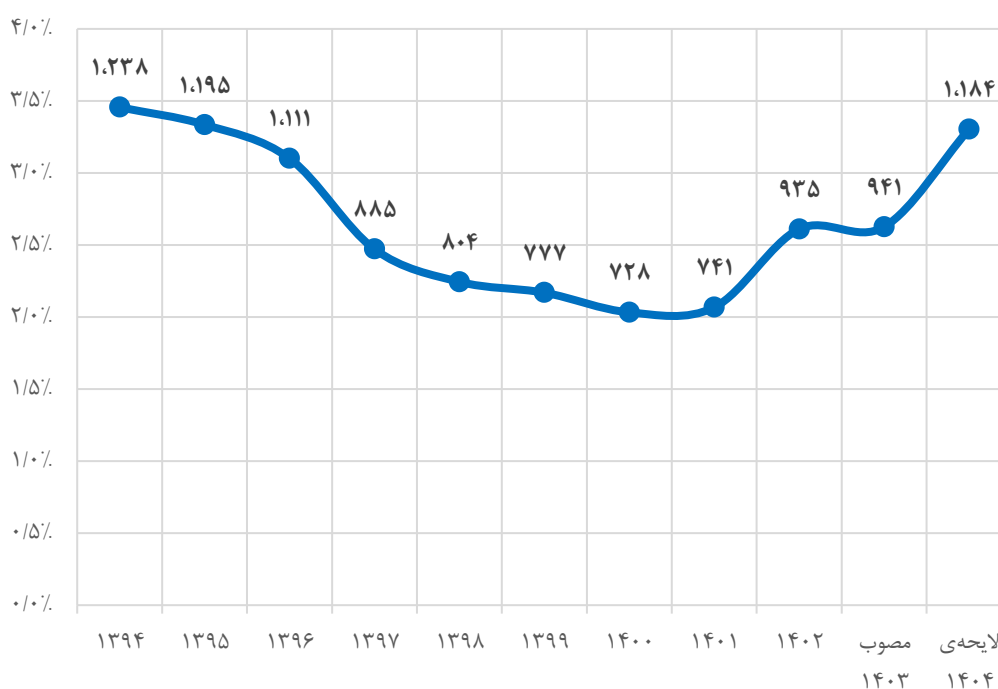

۳. بررسی اجزای درآمدهای مالیاتی

در این بخش، ابتدا اجزای مالیات‌های مستقیم و بعد اجزای مالیات‌های غیرمستقیم مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۳-۱. مالیات‌های مستقیم

همان‌طور که گفته شد، مالیات‌های مستقیم شامل سه جزء کلی مالیات اشخاص حقوقی، مالیات بر درآمدها و مالیات بر ثروت است. شکل ۸ روند عملکرد مالیات‌های مستقیم را در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ و ۱۰ سال گذشته نشان می‌دهد. همان‌طور که مشخص است، میزان دریافتی دولت از محل مالیات‌های مستقیم از کل تولید ناخالص داخلی از سال ۱۳۹۴ تقریباً به مدت ۷ سال کاهش داشته است. پس از آن، در سال‌های ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳، درآمدهای این دسته افزایش یافته و در نهایت، در سال ۱۴۰۴، پیش‌بینی آن به مقادیر نزدیک به اوج این روند در پیش از سال ۱۳۹۶ برگشته است. در ادامه، هر کدام از سه بند مالیات‌های مستقیم با اجزای آن مورد بررسی قرار می‌گیرند.

شکل ۸. نسبت عملکرد مالیات‌های مستقیم به تولید ناخالص داخلی

مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، قانون بودجه‌ی سال ۱۴۰۳ کل کشور، لایحه‌ی بودجه‌ی سال ۱۴۰۴ کل کشور، مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

یادداشت: اعداد روی شکل مالیات معادل با تولید ۱۴۰۴ (هزار میلیارد تومان) هستند.

۱-۳-۱. مالیات اشخاص حقوقی

جدول ۱ اجزای مالیات بر اشخاص حقوقی را در لایحه بودجه ۱۴۰۴ و سال‌های پیش از آن نشان می‌دهد. مالیات علی‌الحساب اشخاص حقوقی دولتی^۱ در حدود ۶۲٪+ رشد داشته که نسبت به رشد اسمی اقتصاد، تغییر قابل توجهی محسوب می‌شود. بنابراین، اتکای دولت به درآمدهایی که در طی سال مستمراً از اشخاص حقوقی دولتی به دست می‌آورد، افزایش داشته است. علاوه بر این، مالیات عملکرد شرکت‌های دولتی بیش از ۳ برابر شده که جهش چشم‌گیری را نشان می‌دهد. مالیات نهادهای انقلاب اسلامی نسبت به مصوب سال گذشته تنها ۳٪+ افزایش داشته که با توجه به وصول پایین این مالیات تا این زمان از سال، تغییر مناسبی ارزیابی می‌شود. به جز این، تغییرات مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی با ۷۷٪ فراتر از رشد اسمی اقتصاد بوده است.

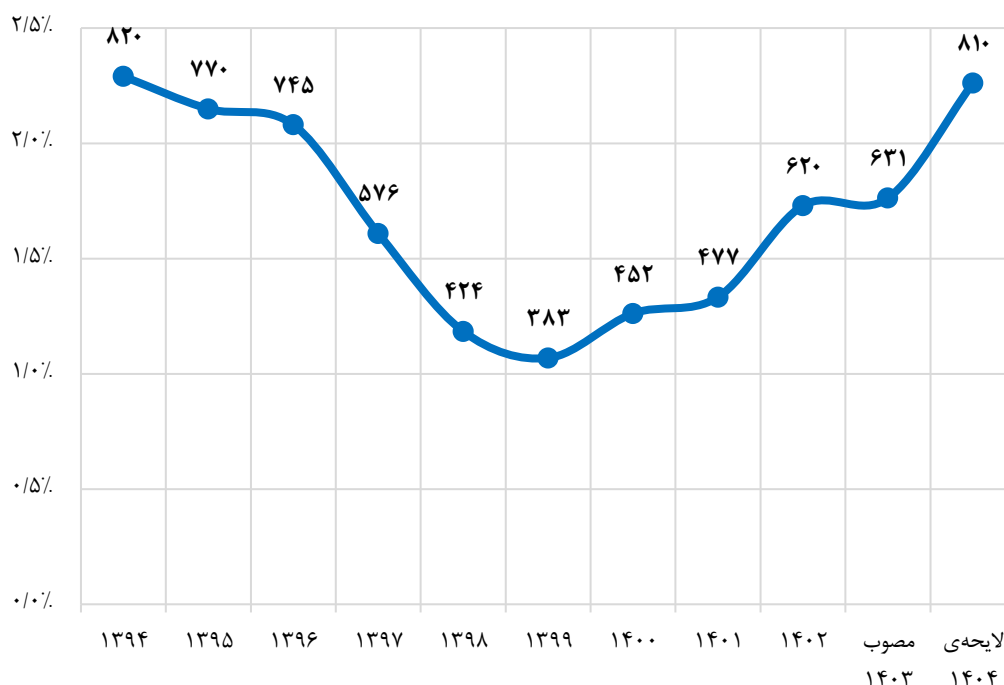
همچنین، ۳۵ هزار میلیارد تومان از درآمد مالیات اشخاص حقوقی مربوط به بند (ج) ماده (۱۲۷) مصوبه برنامه هفتم پیشرفت است. این بند بیان می‌کند: «معافیت بند «ب» ماده (۱۵۹) قانون برنامه پنج‌ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران صرفاً برای فعالیت‌های تولیدی و معدنی واحدهای تولیدی و معدنی که پروانه بهره‌برداری یا قرارداد استخراج آنها طی دوره اجرای قانون مذکور صادر شده باشد، جاری است.» در قانون بودجه سال ۱۴۰۳، برای این پایه ۵۰ هزار میلیارد تومان پیش‌بینی شده بود که در بازه ۱۰ ماهه از این سال، بخش ناچیزی از آن محقق شده است. عملکرد محدود این ردیف به دلیل رأی دیوان عدالت اداری است که سازمان مالیاتی را از دریافت آن به شکل کامل منع کرده است. با این حال، به نظر می‌رسد بخشی از تحقق این درآمد به سال آینده موکول شده است.

در نهایت، پایه‌ی «مالیات بر درآمد حاصل از صادرات مواد و محصولات معدنی، صنایع معدنی فلزی و غیرفلزی، محصولات نفتی، گازی و پتروشیمی» که تا پیش از این در دسته‌ی مالیات بر کالاها و خدمات جای داشت به این بخش منتقل شده و در لایحه‌ی سال ۱۴۰۴، برای آن ۱۶ هزار میلیارد تومان در نظر گرفته شده است. در ۱۰ ماهه‌ی نخست، ۱۶ هزار میلیارد تومان از آن به دست آمده است که پیش‌بینی می‌شود تا انتهای سال، این عدد به نزدیک ۲۵ هزار میلیارد تومان برسد.

۱. بر اساس ماده‌ی (۴) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲)، همه‌ی شرکت‌های دولتی موضوع ماده‌ی (۵) قانون مدیریت خدمات کشور و بانک‌ها که در بودجه‌ی کشور برای آن‌ها سود ویژه پیش‌بینی می‌شود، موظف به واریز مالیات علی‌الحساب و سود سهام علی‌الحساب بودجه‌ی مصوب به صورت یک‌دوازدهم در هر ماه هستند.

شکل ۹ نشان‌دهنده نسبت مالیات عملکرد اشخاص حقوقی به تولید ناخالص داخلی است. در این مورد نیز همان روند مشترک سال‌های گذشته به چشم می‌خورد؛ به این ترتیب که درآمدهای مالیاتی از سال ۱۳۹۶ شروع به کاهش کرده و دوباره، از سال ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۴ افزایش داشته است. در لایحه‌ی سال پیش رو، درآمدهای این پایه به حوالی ابتدای بازه، یعنی سال ۱۳۹۴ رسیده است. در نتیجه، می‌توان گفت با این روند، کاهش مشاهده‌شده در روند این مالیات جبران شده است.

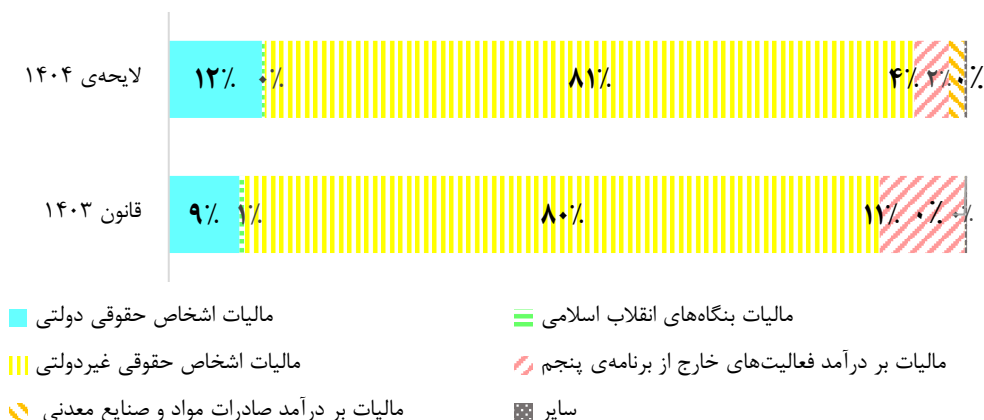
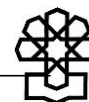
شکل ۱۰ سهم مصوب اجزای مالیات اشخاص حقوقی را نشان می‌دهد. مجموع سهم عملکرد اشخاص حقوقی دولتی و حاکمیتی نسبت به سال پیش اندکی کاهش داشته است. همچنین پیش‌بینی وصول ۳۵ هزار میلیارد تومانی مربوط به مالیات بر درآمد حاصل از فعالیت‌های تولیدی و معدنی در خارج از دوران برنامه پنجم نیز امسال نزدیک به ۴٪ مالیات اشخاص حقوقی را شامل می‌شود. در سال گذشته، این پایه ۱۱٪ از درآمدهای مالیات اشخاص حقوقی بود. در مجموع، می‌توان گفت ترکیب اجزای مالیات اشخاص حقوقی در لایحه مشابه قانون سال گذشته است.

شکل ۹. نسبت عملکرد مالیات اشخاص حقوقی به تولید ناخالص داخلی

مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، قانون بودجه‌ی سال ۱۴۰۳ کل کشور، لایحه‌ی بودجه‌ی سال ۱۴۰۴ کل کشور، مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

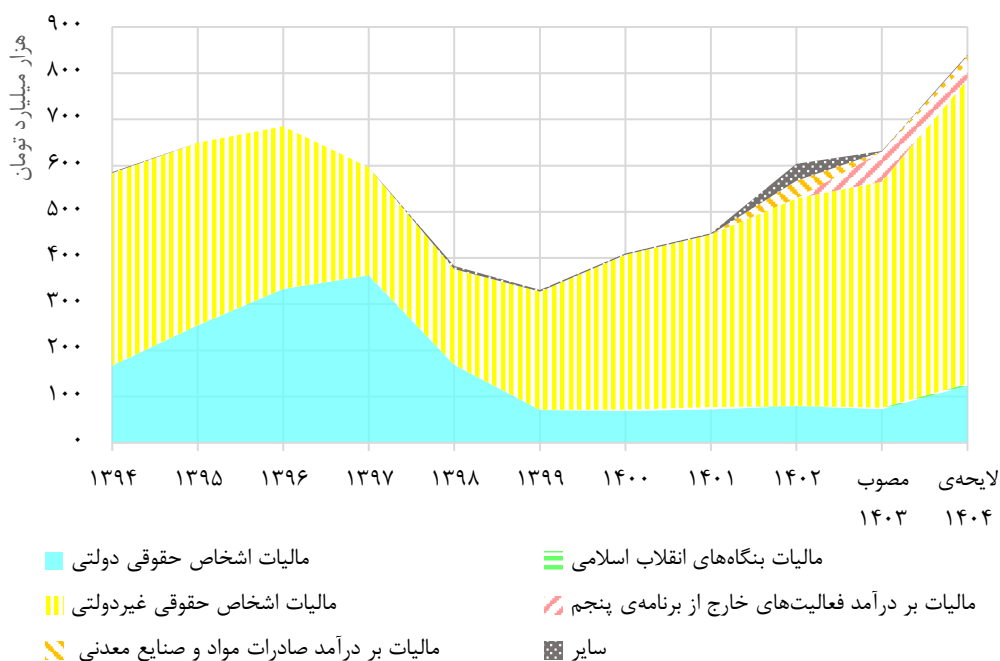
یادداشت: اعداد روی شکل مالیات معادل با تولید ۱۴۰۴ (هزار میلیارد تومان) هستند.

شکل ۱۰. سهم مصوب اجزای مالیات اشخاص حقوقی

مأخذ: قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور و لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور.

در نهایت، شکل ۱۱ ۱۱ سهم عملکرد اجزای مالیات اشخاص حقوقی را در ۱۰ سال گذشته به قیمت‌های ثابت نشان می‌دهد. در این شکل، افزایش مالیات اشخاص حقوقی غیردولتی از حوالی سال ۱۳۹۷ به بعد قابل توجه است. به قیمت‌های ثابت سال ۱۴۰۴، دریافتی‌ها از این پایه در سال ۱۳۹۷ برابر ۲۳۴ هزار میلیارد تومان بوده که در لایحه ۱۴۰۴، این مقدار نزدیک به ۳ برابر شده است.

مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور، لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور، مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

شکل ۱۱. سهم عملکرد اجزای مالیات اشخاص حقوقی به قیمت‌های ثابت ۱۴۰۴

۲-۱-۳. مالیات بر درآمدها

بند دوم از مالیات‌های مستقیم مربوط به مالیات بر درآمدها است. بخش عمده این مالیات مربوط به درآمدهای حقوق‌بگیران یا صاحبان مشاغل است. جدول اجزای مالیات بر درآمدها را در لایحه ۱۴۰۴ و سال‌های گذشته نشان می‌دهد.

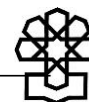
جدول ۳. اجزای مالیات بر درآمدها هزار میلیارد تومان - تغییر نسبت به عملکرد سال گذشته

۱۴۰۴	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۰	۱۳۹۹	
عمل کرد لایحه	عمل کرد ۱۰ ماهه	مصوب	عمل کرد	عمل کرد	عمل کرد	عمل کرد
۶۵.۰	۳۳.۹	۳۷.۸	۳۱.۸	۲۳.۶	۲۰.۳	۱۲.۸
+۷۲٪	۹۰٪	+۱۹٪	+۳۵٪	+۱۶٪	+۵۹٪	+۷۵٪
مالیات حقوق کارکنان بخش عمومی						
۱۱۵.۰	۷۱.۳	۶۰.۳	۴۹.۶	۲۹.۵	۱۶.۸	۱۱.۱
+۹۱٪	۱۱۸٪	+۲۲٪	+۶۸٪	+۷۶٪	+۵۱٪	+۳۹٪
مالیات حقوق کارکنان بخش خصوصی						
۱۲۲.۵	۶۲.۸	۷۹.۷	۵۱.۶	۲۶.۹	۱۷.۱	۱۰.۴
+۵۴٪	۷۹٪	+۵۴٪	+۹۲٪	+۵۸٪	+۶۳٪	-۱۰٪
مالیات مشاغل						
۱۶.۰	۸.۵	۱۰.۸	۸.۲	۴.۹	۲.۵	۲.۲
+۴۸٪	۷۹٪	+۳۱٪	+۶۹٪	+۹۶٪	+۱۵٪	+۴۲٪
مالیات مستغلات						
۰.۶	۰.۳	۰.۸	۰.۶	۰.۱	۰.۸	۰.۴
-۲۴٪	۳۶٪	+۴۰٪	+۹۱٪	-۹۳٪	+۷۷٪	-۲۹٪
مالیات‌های متفرقه‌ی درآمد						
۳۱۹.۱	۱۷۶.۹	۱۸۹.۷	۱۴۲.۰	۸۵.۲	۵۷.۴	۳۶.۹
+۶۸٪	۹۳٪	+۳۴٪	+۶۷٪	+۴۸٪	+۵۵٪	+۲۷٪
مالیات بر درآمدها						

مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور و لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور
یادداشت: در سطر پایینی هر ردیف، تغییر نسبت به عملکرد سال گذشته محاسبه شده؛ به جز در ستون عمل کرد ۱۰ ماهه‌ی ۱۴۰۳ که درصد تحقق نسبت به مصوب همان سال و همچنین لایحه‌ی ۱۴۰۴ که تغییر نسبت به مصوب ۱۴۰۳ گزارش شده است. در این جدول، تنها ردیف‌هایی نشان داده شده که در لایحه‌ی بودجه‌ی ۱۴۰۴ مقدار دارند.

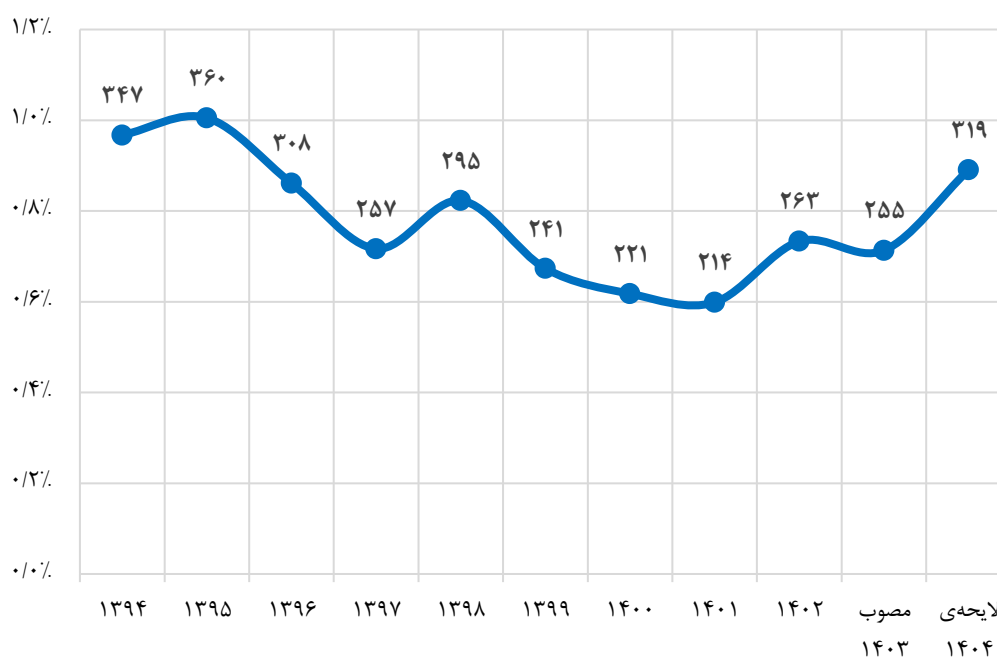
همان‌طور که پیداست، اولاً مالیات بر حقوق کارکنان بخش عمومی نسبت به مصوب سال گذشته ۷۳٪+ و مالیات حقوق کارکنان بخش خصوصی نیز ۹۱٪+ افزایش داشته است. در ۱۰ ماهه ابتدای سال ۱۴۰۳، عملکرد این دو پایه به ترتیب ۹۰٪ و ۱۱۸٪ از میزان مصوب بوده است. این در حالی است که به دلیل فرآیندهای اجرایی، در دو ماهه انتهایی سال، درآمدهای این دو پایه بیش از ماه‌های گذشته هم وصول می‌شوند. هم‌راستا با این موضوع، با توجه به جدول ۱ پیش‌بینی می‌شود تا پایان سال ۱۴۰۳، عملکرد پایه‌ی مالیات بر درآمدها به ۱۲۵٪ مقدار مصوب برسد. در نتیجه، به نظر می‌رسد ظرفیت واقعی این پایه بیش از میزان برنامه‌ریزی شده در سال ۱۴۰۳ باشد. در نوبت بعد، می‌توان به درآمدهای پیش‌بینی شده از محل مالیات مشاغل توجه کرد. نسبت به مصوب سال گذشته، این درآمدها ۵۴٪+ افزایش داشته‌اند. در نگاه اول، این مقدار بیش از میزان پیش‌بینی شده از رشد اسمی اقتصاد است. با این حال، این درآمد می‌تواند از محل کاهش فرارهای مالیاتی صاحبان مشاغل تأمین شود. در ۱۰ ماهه سال ۱۴۰۳، مجموع درآمدهای حاصل از مالیات حقوق ۱۰۵ هزار میلیارد تومان بوده؛ در حالی که این عدد برای مالیات مشاغل ۶۳ هزار میلیارد تومان بوده است. این مقایسه نشان‌دهنده گستره گریزها و اجتناب‌های مالیاتی در زمینه مالیات مشاغل است. بنابراین با بهره‌گیری از راهکارهای مناسب، می‌توان انتظار افزایش ۵۴ درصدی را در این پایه داشت.

سازمان امور مالیاتی با استفاده از ابزارهای مختلف می‌تواند از فرارهای مالیاتی جلوگیری کند. یکی از این ابزارها اجرای

قانون سامانه مؤدیان و پایانه‌های فروشگاهی از ابتدای دی ماه ۱۴۰۲ است. با این ابزار، تراکنش‌های کسب‌وکارها به‌وسیله صورت‌حساب‌های الکترونیکی رصد شده و با مبادلات بانکی آنها منطبق می‌شود. مرکز پژوهش‌های مجلس پیش از این در گزارشی به موضوع این قانون پرداخته‌است [۴]. علاوه بر این‌ها، سازمان مالیاتی هر ساله با شناسایی مؤدیان بالقوه می‌تواند درآمدهای مالیاتی را افزایش دهد. با توجه به این موارد، وصول میزان مالیات مشاغل پیش‌بینی شده دور از دست نیست. هم‌چنین در مورد جزء مالیات مستغلات با ۴۸٪ افزایش نسبت به مصوب سال پیش، می‌توان گفت تعدیل درآمد این جزء هم بیش از رشد اسمی اقتصاد است. در ادامه، در مورد این پایه توضیحات بیشتری داده خواهد شد.

شکل ۱۲ نسبت مالیات بر درآمدها را به تولید ناخالص داخلی در لایحه و عملکرد سال‌های گذشته نشان می‌دهد. همان‌طور که مشخص است، روند کلی این نسبت از سال ۱۳۹۵ کاهشی بوده؛ اما در لایحه سال پیش رو، درآمدهای این پایه ۳۱۹ هزار میلیارد تومان در نظر گرفته شده که به بیش از مقدار مشابه برای سال ۱۳۹۶ برگشته است. می‌توان گفت مهم‌ترین جزء نظام مالیاتی در بیشتر کشورهای جهان، مالیات بر درآمدهای شخصی^۱ است. امید می‌رود با تصویب قانون مالیات بر مجموع درآمد که تا الان به‌شکل لایحه در اختیار مجلس قرار داده شده است، این پایه مالیاتی سامان بیشتری یافته و نقش مالیات بر درآمدها در نظام مالیاتی پررنگ‌تر شود.

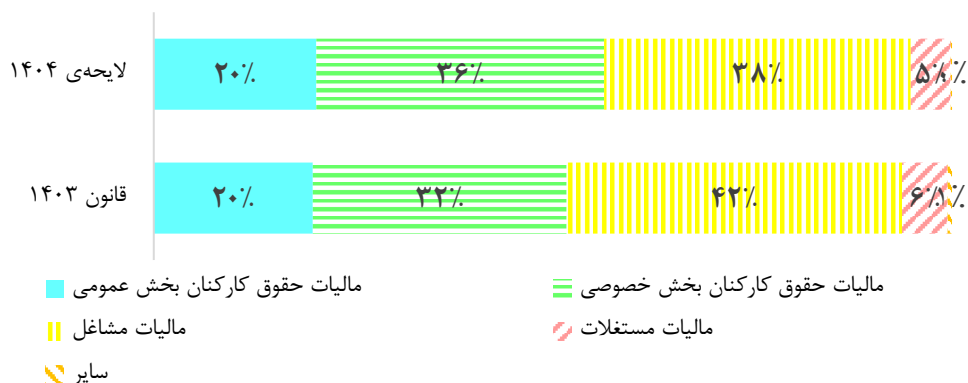

شکل ۱۲. نسبت عملکرد مالیات بر درآمدها به تولید ناخالص داخلی

مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، قانون بودجه‌ی سال ۱۴۰۳ کل کشور، لایحه‌ی بودجه‌ی سال ۱۴۰۴ کل کشور، مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

یادداشت: اعداد روی شکل مالیات معادل با تولید ۱۴۰۴ (هزار میلیارد تومان) هستند.

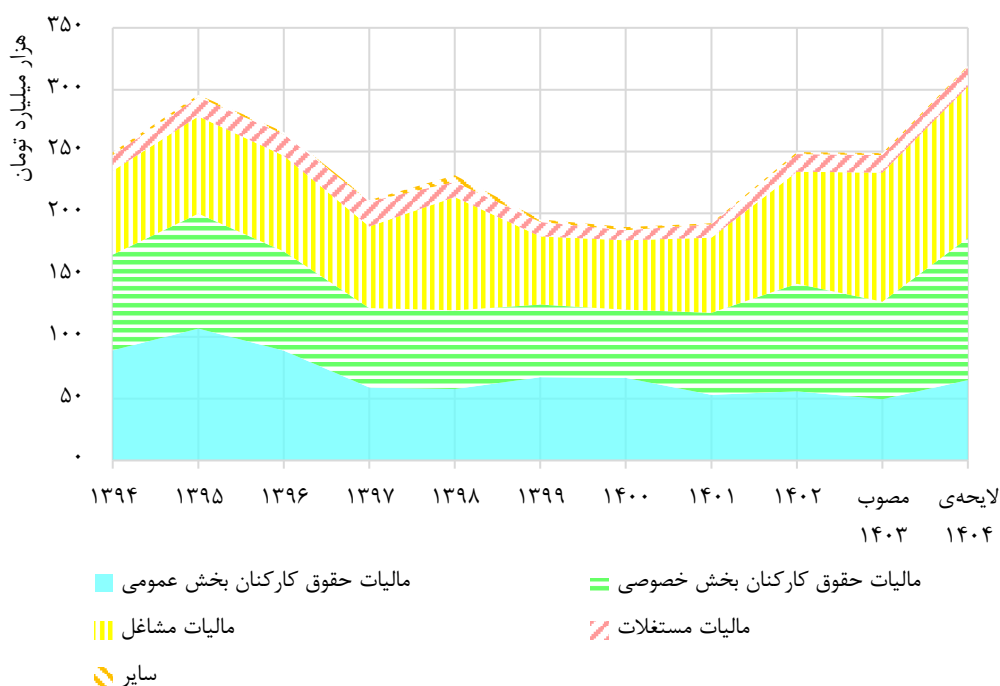
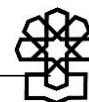
مأخذ: قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور و لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور

شکل ۱۳. سهم مصوب اجزای مالیات بر درآمدها

شکل ۱۳ سهم هر کدام از اجزای مالیات بر درآمدها را در لایحه ۱۴۰۴ با قانون بودجه ۱۴۰۳ مقایسه می‌کند. سهم مالیات حقوق کارکنان بخش خصوصی از ۳۲٪ به ۳۶٪ رسیده و جایگزین مالیات مشاغل شده‌است. منظور از مالیات مستغلات مالیات بر درآمد اجاره و مالیات بر درآمد ساخت و فروش ساختمان است. در حال حاضر، سهم این جزء از مجموع مالیات بر درآمد حدود ۵٪ است. از سال ۱۴۰۲، ثبت کدهای رهگیری در معاملات اجاره اجباری شده‌است. علاوه بر این، وزارت راه و شهرسازی با ایجاد سامانه «خودنویس» (سامانه معاملات املاک و مستغلات) شرایط را برای ثبت قراردادهای اجاره فراهم کرده است. سازمان امور مالیاتی می‌تواند با دسترسی به اطلاعات قراردادهای از این منابع، مؤدیان بیشتری را شناسایی کرده و سهم مالیات مستغلات را از مالیات بر درآمد افزایش دهد.

در نهایت، شکل ۱۴ عملکرد اجزای مالیات بر درآمدها را در سال‌های قبل به قیمت‌های ثابت ۱۴۰۴ نشان می‌دهد. در بازه سال‌های ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۱ سهم مالیات حقوق کارکنان بخش خصوصی و مالیات مشاغل در طی زمان نسبتاً ثابت مانده است؛ اما از سال ۱۴۰۲ به بعد، هر دو این مقادیر افزایش داشته‌اند. این تغییر یک اصلاح مناسب محسوب می‌شود؛ چون همان‌طور که اشاره شد، افزایش سهم کلی مالیات بر درآمدها از درآمدهای مالیاتی گامی در راستای بهبود ساختار مالیاتی کشور است.

شکل ۱۴. سهم عملکرد اجزای مالیات بر درآمدها به قیمت‌های ثابت ۱۴۰۴

مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، قانون بودجه‌ی سال ۱۴۰۳ کل کشور، لایحه‌ی بودجه‌ی سال ۱۴۰۴ کل کشور، مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

۳-۱-۳. مالیات بر ثروت

آخرین بند از مالیات‌های مستقیم مالیات بر ثروت است. جدول ۶ اجزای این مالیات را در لایحه ۱۴۰۴ و سال‌های گذشته نشان می‌دهد. مقدار پیشنهادی مالیات بر ثروت نسبت به مصوب سال گذشته $+۳۶\%$ افزایش داشته که با توجه به رشد اسمی اقتصاد، مناسب محسوب می‌شود. با این حال، اجزای مختلف این مالیات نسبت به مصوب ۱۴۰۳ تغییرات نسبتاً متنوعی داشته‌اند؛ از مالیات بر واحدهای مسکونی خالی که ۵۰% کاهش داشته تا مالیات‌های اتفاقی با $+۸۳\%$ افزایش.

جدول ۴. اجزای مالیات بر ثروت هزار میلیارد تومان - تغییر نسبت به عملکرد سال گذشته

۱۴۰۴	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۰	۱۳۹۹	
عمل کرد لايحه	عمل کرد ۱۰ ماهه	مصوب	عمل کرد	عمل کرد	عمل کرد	عمل کرد
۵۰	۲۰۴	۳۰۳	۲۰۹	۲۰۳	۱۰۷	۰۰۹
+۵۱٪	۷۲٪	+۱۲٪	+۳۰٪	+۳۸٪	+۷۷٪	+۵۱٪
۰۰۲	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰
+۷۳٪	۸۳٪	+۸۳٪	-۱۶٪	+۱۶۰٪	+۰٪	+۱۴۸٪
۶۰۶	۳۰۵	۴۰۵	۳۰۸	۲۰۷	۱۰۷	۱۰۸
+۴۷٪	۷۹٪	+۱۸٪	+۳۹٪	+۶۳٪	-۷٪	+۱۵٪
۱۸۰۴	۵۰۷	۱۴۰۴	۹۰۹	۶۰۲	۶۰۲	۱۷۰۲
+۲۷٪	۳۹٪	+۴۵٪	+۶۱٪	-۱٪	-۶۴٪	+۳۳۴٪
۱۲۰	۷۰	۹۰۵	۷۰	۵۰۳	۳۰۱	۱۰۹
+۲۶٪	۷۳٪	+۳۶٪	+۳۳٪	+۷۱٪	+۶۱٪	+۷۹٪
۷۰	۲۰۳	۴۰۲	۳۰۱	۲۰۲	۱۰۵	۱۰۶
+۶۷٪	۵۴٪	+۳۷٪	+۳۷٪	+۴۸٪	-۵٪	+۳۴٪
۰۰۵	۰۰۲	۰۰۴	۰۰۱	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
+۱۵٪	۵۵٪	+۳۲۳٪	+۲۸۲٪	+۱۹۴۶۷٪	+۴۵۷٪	□
۴۰۵	۲۰۰	۲۰۶	۱۰۷	۰۰۵	۰۰۰	۰۰۰
+۷۲٪	۷۸٪	+۵۰٪	+۲۳۵٪	+۲۳۴۸٪	+۷۷۶۴۵٪	□
۰۰۵	۰۰۰	۱۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰	۰۰۰
-۵۰٪	۱٪	+۱۸۳۱۸٪	+۱۹۳٪	□	□	□
۵۴۰۶	۲۳۰۲	۴۰۰۱	۲۸۰۷	۱۹۰۳	۱۴۰۲	۲۳۰۴
+۳۶٪	۵۸٪	+۴۰٪	+۴۹٪	+۳۶٪	-۳۹٪	+۱۷۹٪

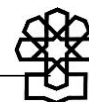
مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور و لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور

یادداشت: در سطر پایینی هر ردیف، تغییر نسبت به عملکرد سال گذشته محاسبه شده؛ به جز در ستون عملکرد ۱۰ ماهه ۱۴۰۳ که درصد تحقق نسبت به مصوب همان سال و همچنین لایحه ۱۴۰۴ که تغییر نسبت به مصوب ۱۴۰۳ گزارش شده است. در این جدول، تنها ردیف‌هایی نشان داده شده که در لایحه بودجه ۱۴۰۴ مقدار دارند.

نسبت به مصوب سال قبل، مالیات نقل و انتقال سهام ۲۷٪ افزایش داشته که از رشد اسمی اقتصاد کوچک‌تر است. تحقق این مالیات در سال جدید به کارکرد بازار سرمایه بستگی دارد که خود تا حدی متأثر از سیاست‌های دولت در زمینه بورس خواهد بود. بنابراین اگر این بازار در سال ۱۴۰۳ پررونق باشد، می‌توان انتظار رشدهای بالاتر را هم داشت.

مالیات نقل و انتقال املاک با افزایش ۲۶٪ نسبت به مصوب سال گذشته دارای تغییرات کم‌تری نسبت به رشد اقتصاد است. همچنین، مالیات بر واحدهای مسکونی گران‌قیمت با ۱۵٪ افزایش نسبت به مقدار مصوب سال گذشته به ۵۰۰ میلیارد تومان رسیده است. با این حال، محاسبات پژوهش نشان می‌دهد در صورتی که بستر دریافت این مالیات فراهم باشد، درآمد مالیات واحدهای مسکونی گران‌قیمت حداقل تا ۱۰۰۰ میلیارد تومان ظرفیت تحقق دارد.

طبق ماده ۶۴ قانون مالیات‌های مستقیم، تعیین ارزش معاملاتی املاک بر عهده کمیسیون تقویم املاک است. این ارزش مبنای دریافت مالیات نقل و انتقال املاک و گران‌قیمت محسوب می‌شود. با این حال، یک ضعف مهم در اجرای

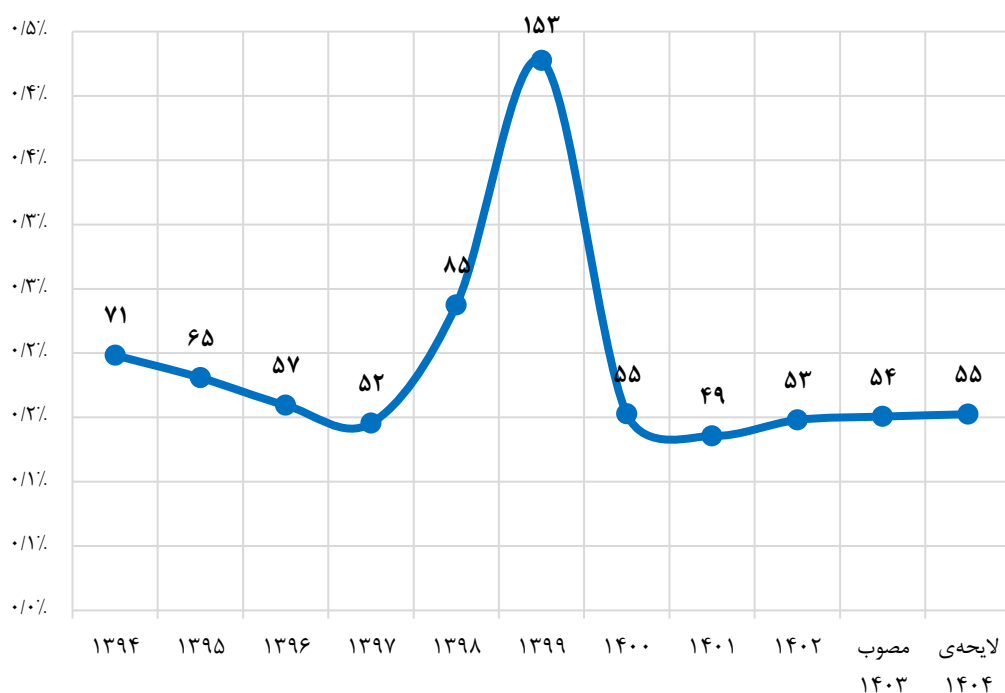
دریافت این مالیات همین شناسایی املاک گران قیمت است. فرصت دریافت این مالیات تنها در زمان معامله این واحدها فراهم است و از آن جا که دیرکرد در پرداخت آن در قانون مشمول جریمه نیست، ارزش حقیقی درآمدهایی که در موقع وصول به دست دولت می رسد به واسطه تورم کاهش می یابد. بنابراین، یک اصلاح مؤثر طراحی سازوکاری برای شناسایی گسترده تر و دریافت به روز این نوع از مالیات است.

در سال گذشته، مقدار تصویب شده مالیات خودروهای گران قیمت ۲۶۰۰ میلیارد تومان بود که در ۱۰ ماه ابتدای سال، ۷۸٪ از آن دریافت شده است. نسبت به سال های گذشته، این درصد تحقق قابل قبول است. با این حال، درآمد این مالیات در سال جدید برابر ۴.۵ هزار میلیارد تومان قرار داده شده که نسبت به مصوب سال قبل، ۷۲٪ افزایش داشته است. باید توجه کرد که حد قیمتی این کالا در بودجه سال ۱۴۰۳ برابر ۳.۵ میلیارد تومان بود؛ در حالی که این مبلغ برای سال آینده ۵ میلیارد تومان تعیین شده است که نشان دهنده افزایش ۴۲ درصدی است. با لحاظ تورم نزدیک به ۳۰٪، می توان گفت در سال پیش رو، تعداد خودروهای کمتری مشمول این نوع از مالیات هستند. در نتیجه، برای دستیابی به درآمد حاصل از مالیات خودروهای گران قیمت، سازمان مالیاتی باید تلاش بیشتری در سال آینده انجام دهد.

مقدار مصوب مالیات بر واحدهای مسکونی خالی از سکنه در سال ۱۴۰۳ برابر هزار میلیارد تومان بوده که کم تر از ۷ میلیارد تومان آن محقق شده است. در سال ۱۴۰۴، مقدار این پایه ۵۰۰ میلیارد تومان قرار داده شده است. طبق ماده ۵۴ مکرر قانون مالیات های مستقیم، سازمان مالیاتی موظف است با استناد به سامانه ملی املاک و اسکان کشور واحدهای خالی را شناسایی و با توجه به ارزش اجاری واحدهای مشابه از آن مالیات دریافت کند. هم چنان، اصلی ترین مشکل برای دریافت این مالیات هم شناسایی واحدهای خالی است. بنابراین، مقدمه دریافت این بند مالیاتی تکمیل اطلاعات سامانه نام برده است. البته مالیات دریافتی در هر سال مربوط به واحدهای خالی در سال پیش از آن است؛ در نتیجه حتی با ارتقای کارکرد سامانه در سال پیش رو، بهره برداری از ظرفیت آن به سال ۱۴۰۵ موکول خواهد شد. پس در هر صورت، حتی با وجود کاهش ۵۰ درصدی نسبت به سال گذشته، مالیات این بند در لایحه هم چنان دچار بیش برآوردی است.

همان طور که در بخش بررسی تفصیلی کلیات درآمدهای مالیاتی اشاره شد، به موجب بند خ ماده ۲۷ مصوبه برنامه هفتم پیشرفت، از این پس مالیات حق تمیر با شاخص قیمت مصرف کننده تعدیل و اعمال خواهد شد. در نتیجه، افزایش ۶۷ درصدی این پایه مطابق انتظار است.

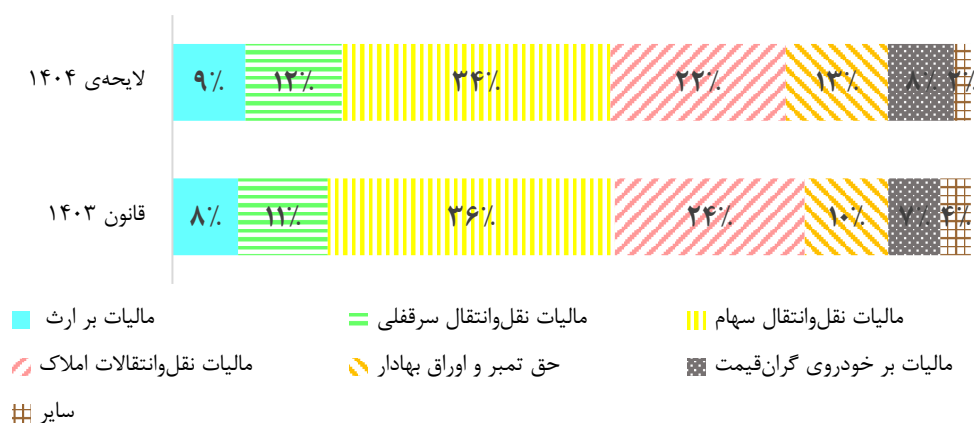
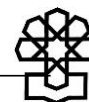
شکل ۱۵ نسبت مالیات بر ثروت به تولید ناخالص داخلی را در لایحه و عملکرد سال های پیش نشان می دهد. به جز در سال های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ که مبادله ها در بازار سهام جهش داشته و درآمد قابل توجهی از این محل به سازمان مالیاتی منتقل شده، این نسبت در سال های اخیر تقریباً ثابت و با تولید سال ۱۴۰۴ معادل ۵۵ هزار میلیارد تومان بوده است. در سال های ۱۳۹۴ تا ۱۳۹۷، این مقدار به طور میانگین حدود ۶۰ هزار میلیارد تومان بوده است. این تجربه نشان می دهد سازمان مالیاتی به طور بالقوه ظرفیت لازم را برای رسیدن به عدد پیشنهاد شده در بودجه و حتی بیش از آن را دارد.

شکل ۱۵. نسبت عملکرد مالیات بر ثروت به تولید ناخالص داخلی

مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، قانون بودجه‌ی سال ۱۴۰۳ کل کشور، لایحه‌ی بودجه‌ی سال ۱۴۰۴ کل کشور، مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
یادداشت: اعداد روی شکل مالیات معادل با تولید ۱۴۰۴ (هزار میلیارد تومان) هستند.

شکل ۱۶ مالیات بر ثروت را به تفکیک اجزای آن در لایحه با قانون سال ۱۴۰۳ مقایسه می‌کند. از این شکل، مشخص است که ترکیب اجزای این بند در دو سال شباهت بالایی دارد. در کنار این با توجه به تعداد واحدهای مسکونی خالی در کشور، درآمد حاصل از این پایه می‌تواند بسیار بیشتر از مقادیر فعلی باشد که البته نیازمند جدی‌شدن جایگاه این مالیات در جامعه است.

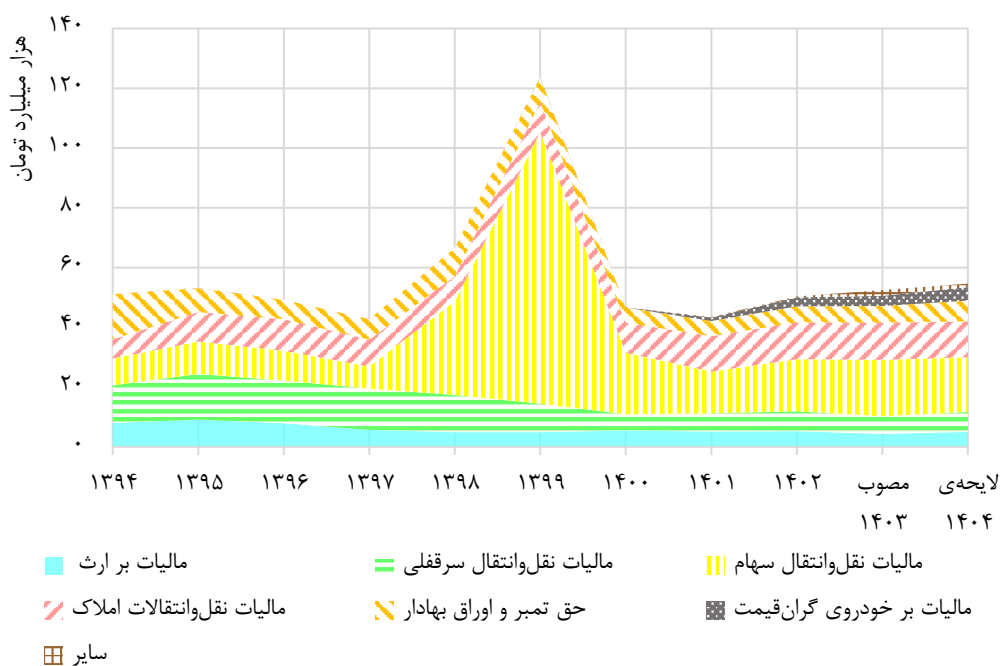
شکل ۱۶. سهم مصوب اجزای مالیات بر ثروت

مأخذ: قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور و لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور.

شکل ۱۷ به این موضوع می‌پردازد که هر یک از اجزای مالیات بر ثروت در سال‌های گذشته دچار چه تغییراتی بوده‌اند. فارغ از سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ که اشاره شد، درآمدهای حاصل از مالیات بر نقل و انتقال سهام رو به افزایش بوده و در مقابل، مالیات نقل و انتقال سرقفلی^۱ کاهش یافته است. هر سه پایه مالیات بر واحدهای مسکونی گران قیمت، مالیات بر خودروی گران قیمت و مالیات بر واحدهای مسکونی خالی از سکنه در سال‌های اخیر اضافه شده‌اند که می‌توانند حتی به اجزای اصلی مالیات بر ثروت تبدیل شوند. مالیات بر دارایی^۲ که عمدتاً شامل مالیات بر واحدهای مسکونی عادی است، در بسیاری از کشورهای جهان یک منبع مهم تأمین مالی دولت و به خصوص شهرداری‌های محلی به‌شمار می‌رود که در کشور ما هم می‌تواند کارکرد مشابهی داشته باشد. علاوه بر موارد پیش، از شکل مشخص است که مالیات حق تمبر به قیمت‌های ثابت به‌طور پیوسته در حال کاهش بوده. دلیل این موضوع ثبات ریالی نرخ این مالیات بوده که با وجود تورم‌های بالا، تغییر نداشته است. همان‌طور که در بخش اصلاحات مالیاتی بررسی تفصیلی کلیات درآمدهای مالیاتی بیان شد، این اشکال در مصوبه برنامه هفتم پیشرفت رفع شده است.

۱. بنا به تبصره‌ی ۲ ماده‌ی ۵۹ قانون مالیات‌های مستقیم، حق واگذاری محل یا همان سرقفلی عبارت است از: «حق کسب یا پیشه یا حق تصرف محل یا حقوق ناشی از موقعیت تجاری محل.»

2 Property Tax (PT)

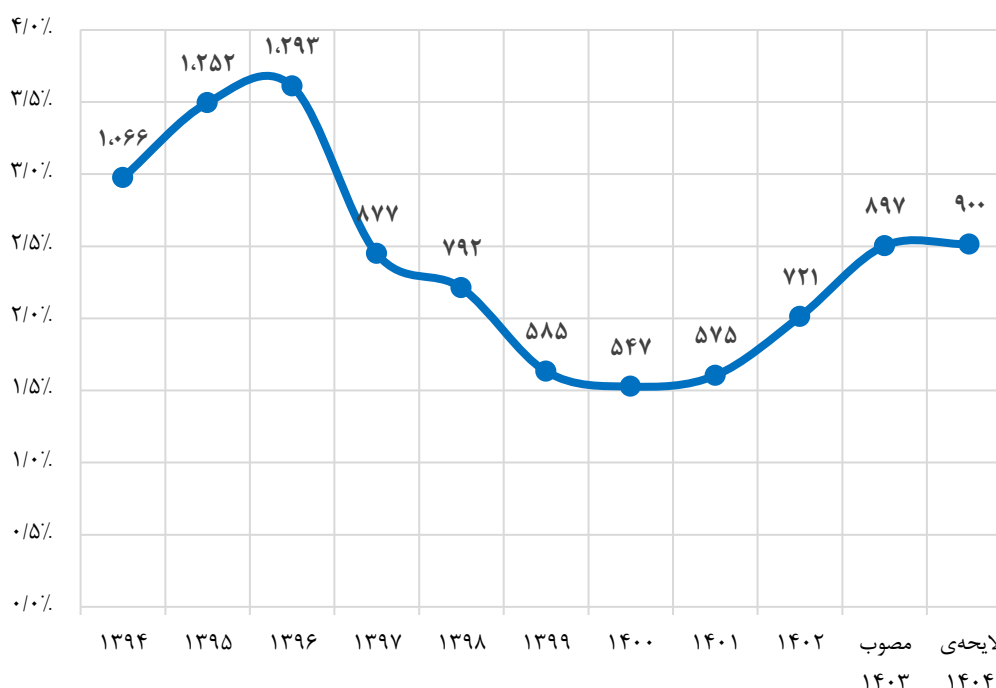
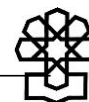

شکل ۱۷. سهم عملکرد اجزای مالیات بر ثروت به قیمت‌های ثابت ۱۴۰۴

مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، قانون بودجه‌ی سال ۱۴۰۳ کل کشور، لایحه‌ی بودجه‌ی سال ۱۴۰۴ کل کشور، مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

۳-۱-۴. مالیات‌های غیرمستقیم

در این بخش، مالیات‌های غیرمستقیم شامل مالیات بر واردات و مالیات بر کالاها و خدمات مورد بررسی قرار می‌گیرند. نسبت عملکرد مالیات‌های غیرمستقیم به تولید ناخالص در شکل ۱۸ قابل مشاهده است. روند این شکل مشابه مالیات‌های مستقیم است. این یعنی پس از سال ۱۳۹۶، نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی کاهش یافته؛ هرچند که از سال ۱۴۰۰ به بعد و شامل لایحه سال پیش رو، دائماً صعودی بوده است.

شکل ۱۸. نسبت عملکرد مالیات‌های غیرمستقیم به تولید ناخالص داخلی

مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، خزانه‌داری کل کشور، لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور، مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
یادداشت: اعداد روی شکل مالیات معادل با تولید ۱۴۰۴ (هزار میلیارد تومان) هستند.

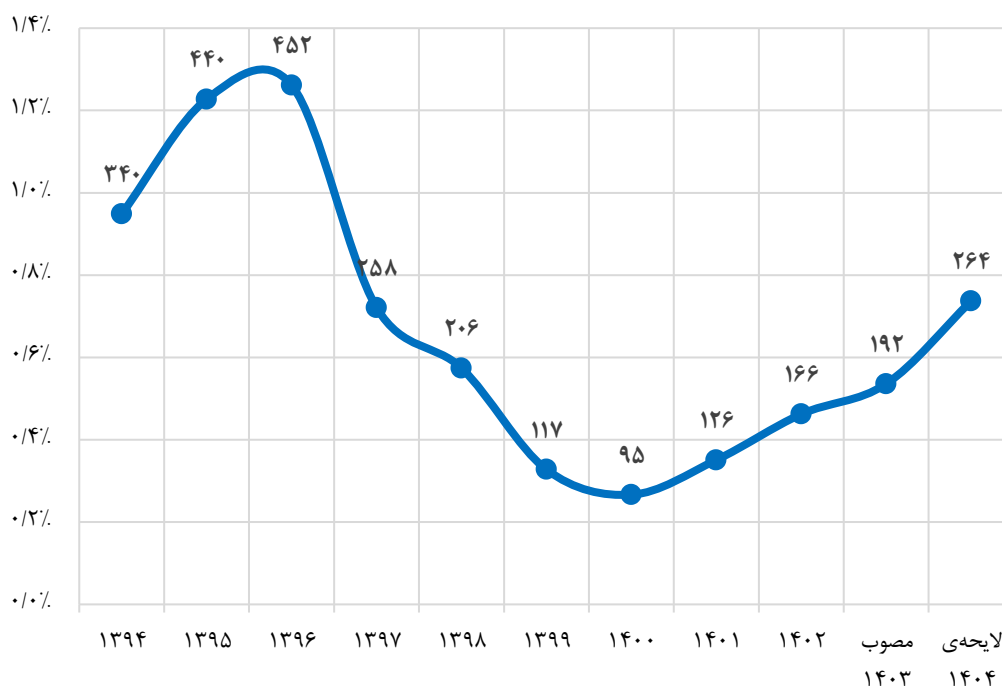
۵-۱-۳. مالیات بر واردات

از آن جا که مالیات بر واردات و درآمدهای گمرکی بخشی از تمرکز اصلی این گزارش نیست، تنها در مورد کلیات آن بحث شده و به جزئیات پرداخته نمی‌شود. مقدار مصوب این مالیات در سال ۱۴۰۳ برابر ۱۴۳ هزار میلیارد تومان بود که در ۱۰ ماه ابتدایی سال، ۵۷٪ آن یعنی ۸۳ هزار میلیارد تومان توسط سازمان گمرک دریافت شده‌است. در لایحه سال ۱۴۰۴، این مقدار برابر ۲۶۴ هزار میلیارد تومان است که نسبت به مصوب سال پیش، ۸۵٪ رشد داشته است. با توجه به بند (ر) تبصره (۱) بخش اول قانون بودجه، دولت مکلف به تخصیص حداقل ۲ میلیارد یورو برای واردات خودروهای سواری نو و کارکرده شده و در کنار آن، حقوق ورودی این خودروها ۱۰۰٪ تعیین شده است. با شرط تخصیص این ارز، می‌توان انتظار درآمدهای گمرکی بیش‌تر را در سال پیش رو داشت و از این جهت، درآمد ثبت‌شده در بودجه متناسب به نظر می‌رسد [۵].

البته، در بند (ذ) همین تبصره، به دولت اجازه داده شده است نرخ حقوق گمرکی ماشین‌آلات و مواد اولیه تولیدی را از ۴٪ به ۲٪ کاهش دهد. اگر دولت این تصمیم را اجرا کند، انتظار می‌رود درآمدهای گمرکی بیش از ۴۰ هزار میلیارد تومان کاهش پیدا کند. در نتیجه، سطح مالیات بر واردات در سال ۱۴۰۴ به این عامل هم بستگی دارد [۵].

نسبت مالیات بر واردات به تولید ناخالص داخلی در لایحه و عملکرد سال‌های گذشته در شکل ۱۹ قابل مشاهده‌است. مسیر نزول درآمدهای این مالیات در سال‌های ۱۳۹۶ به بعد از دیگر اجزای مالیاتی شدیدتر است. این موضوع به دلیل

محدودیت‌های ارزی در این سال‌ها و به دنبال آن، کاهش واردات و اتکای بیشتر مصرف به محصولات داخلی بوده است. با توجه به این شکل، مقدار پیش‌بینی شده مالیات بر واردات در لایحه سال ۱۴۰۴ کمتر از ۶۰٪ مقدار متناظر سال

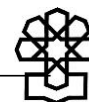
شکل ۱۹. نسبت عملکرد مالیات بر واردات به تولید ناخالص داخلی

۱۳۹۶ است.

مأخذ: خزانه‌داری کل کشور، لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور، مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
یادداشت: اعداد روی شکل مالیات معادل با تولید ۱۴۰۴ (هزار میلیارد تومان) هستند.

۳-۱-۶. مالیات بر کالاها و خدمات

جزء مهم‌تر مالیات‌های غیرمستقیم مالیات بر کالاها و خدمات است. درآمدهای حاصل از این بند تقریباً هم‌اندازه مالیات اشخاص حقوقی است. جدول ۷ اجزای این مالیات را در لایحه و سال‌های قبل نشان می‌دهد. نسبت به مصوب سال گذشته، این مالیات در مجموع ۲۲٪ رشد داشته که از رشد اسمی اقتصاد بسیار کوچک‌تر است. البته، همان‌طور که در جدول ۱ دیده شد، در ۱۰ ماهه‌ی ابتدای سال، تنها ۵۷٪ از درآمدهای این پایه محقق شده که پیش‌بینی می‌شود تا انتهای آن، این عدد به ۸۳٪ یعنی ۴۳۴ هزار میلیارد تومان برسد. با این حساب، در سال پیش رو، تغییرات این پایه در واقع نزدیک به ۴۶٪ است که در نسبت با رشد اسمی اقتصاد، متعادل ارزیابی می‌شود.

جدول ۵. اجزای مالیات بر کالاها و خدمات هزار میلیارد تومان - تغییر نسبت به عملکرد سال گذشته

۱۴۰۴	۱۴۰۳	۱۴۰۲	۱۴۰۱	۱۴۰۰	۱۳۹۹	
عمل کرد	عمل کرد	عمل کرد	عمل کرد	عمل کرد	عمل کرد	مالیات بر فروش فرآورده‌های نفتی
۸.۰	۱۰.۹	۷.۷	۴.۷	۴.۱	۵.۲	۶.۰
+۴٪	۱۴۲٪	+۶۲٪	+۱۷٪	-۲۲٪	-۱۳٪	-۱۴٪
۰.۱	۰.۰	۰.۱	۰.۱	۰.۰	۰.۰	۰.۰
-۰٪	۸۷٪	-۳۳٪	+۱۳۶٪	+۱۰۸٪	+۱۲۵٪	+۴۶٪
۳.۵	۲.۰	۴.۴	۲.۲	۲.۰	۱.۲	۰.۱
-۲۰٪	۴۷٪	+۱۰۱٪	+۶٪	+۷۰٪	+۸۱۲٪	-۸۹٪
۱۲.۰	۷.۲	۸.۱	۵.۷	۳.۲	۱.۳	۰.۹
+۴۸٪	۸۹٪	+۴۳٪	+۷۷٪	+۱۴۶٪	+۴۵٪	+۱۴٪
۳۱.۰	۱۶.۸	۲۰.۱	۱۴.۹	۹.۱	۱.۶	۲.۰
+۵۵٪	۸۴٪	+۳۵٪	+۶۳٪	+۴۷۲٪	-۲۲٪	+۴۱٪
۲۰.۷	۱۱.۰	۱۶.۲	۱۲.۶	۶.۵	۲.۳	۰.۷
+۲۸٪	۶۸٪	+۲۹٪	+۹۳٪	+۱۸۲٪	+۲۱۰٪	+۴۰٪
۳۵۲.۰	۱۹۳.۵	۳۷۴.۹	۲۰۸.۹	۱۲۱.۵	۸۲.۹	۵۴.۱
-۶٪	۵۲٪	+۷۹٪	+۷۲٪	+۴۷٪	+۵۳٪	+۳۶٪
۸۸.۰	۴۲.۱	۷۴.۵	۴۳.۵	۲۹.۲	۱۶.۷	۷.۱
+۱۸٪	۵۷٪	+۷۱٪	+۴۹٪	+۷۴٪	+۱۳۷٪	+۴٪
۱۰.۶	۴.۲	۷.۲	۳.۹	۲.۵	۱.۰	۰.۶
+۴۷٪	۵۸٪	+۸۳٪	+۵۶٪	+۱۵۱٪	+۶۷٪	+۶٪
۱۱.۰	۳.۶	۱۰.۰	۳.۲	۰.۰	۴.۸	۰.۰
+۱۰٪	۳۶٪	+۲۱۶٪	-۱۰۰٪			
۱.۰	۰.۸	۰.۴	۰.۴	۰.۰	۰.۰	۰.۰
+۱۷۰٪	۲۰۳٪	-۱۰٪	+۱۳۰۹٪			
۸۸.۰	۰.۰	۰.۰	۰.۰	۰.۰	۰.۰	۰.۰
۳.۵	۰.۰	۰.۰	۰.۰	۰.۰	۰.۰	۰.۰
۷.۰	۰.۰	۰.۰	۰.۰	۰.۰	۰.۰	۰.۰
۶۳۶.۴	۳۰۸.۴	۵۲۳.۵	۳۰۰.۲	۱۷۸.۳	۱۱۷.۱	۷۱.۵
+۲۲٪	۵۹٪	+۷۴٪	+۶۸٪	+۵۲٪	+۶۴٪	+۲۳٪

مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور و لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور.

یادداشت: در سطر پایینی هر ردیف، تغییر نسبت به عملکرد سال گذشته محاسبه شده؛ به جز در ستون عمل کرد ۱۰ ماهه ۱۴۰۳ که درصد تحقق نسبت به مصوب همان سال و همچنین لایحه ۱۴۰۴ که تغییر نسبت به مصوب ۱۴۰۳ گزارش شده است. برای سازگاری با لایحه بودجه ۱۴۰۴، دو پایه «درآمد حاصل از صادرات مواد خام و محصولات معدنی و صنایع معدنی فلزی و غیرفلزی و محصولات نفتی، گازی و پتروشیمی» و «درآمد حاصل از وصول مالیات عمل کرد شرکت‌های صادرکننده مواد خام و نیمه‌خام» از دسته مالیات بر کالاها و خدمات به دسته مالیات اشخاص حقوقی منتقل شده است. در این جدول، تنها ردیف‌هایی نشان داده شده که در لایحه بودجه ۱۴۰۴ مقدار دارند.

در رأس اجزای مالیات بر کالاها و خدمات، مالیات بر ارزش افزوده قرار دارد. در ۱۰ ماهه‌ی سال ۱۴۰۳، درآمد حاصل از این جزء ۱۹۴ هزار میلیارد تومان بود که این مقدار معادل ۵۲٪ از مصوب بودجه آن سال است. علاوه بر ردیفی که با عنوان مالیات بر ارزش افزوده در جدول دیده می‌شود، شش ردیف دیگر را هم می‌توان با این مالیات مرتبط دانست. بنابراین، همه این ردیف‌ها^۱ را می‌توان به‌عنوان درآمدهای این بند شمرد. با احتساب این ردیف‌ها، شامل یک واحد درصد مالیات سلامت و یک واحد درصد افزایش نرخ، در سال ۱۴۰۴، مالیات ارزش افزوده ۵۵۰ هزار میلیارد تومان در نظر گرفته شده است.

در واقع، در سال ۱۴۰۳، درآمد هر واحد درصد از ۶٪ نرخ مالیات بر ارزش افزوده^۲ ۷۴.۵ هزار میلیارد تومان تعیین شده است که در سال پیش رو، این عدد به ۸۸ هزار میلیارد تومان می‌رسد. این افزایش یک تغییر ۱۸٪ درصدی را نشان می‌دهد که از رشد اسمی اقتصاد کوچک‌تر است؛ هرچند انتظار می‌رود درآمدهای این پایه متناسب با این شاخص جابه‌جا شوند. با این حال، مشابه با آن چه در مورد مجموع بند مالیات بر کالاها و خدمات گفته شد، با توجه به بیش‌برآوردی در مصوب سال گذشته، به نظر می‌رسد عدد پیشنهادی در سال ۱۴۰۴ واقع‌بینانه‌تر باشد.

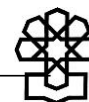
همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، سازمان امور مالیاتی در سال‌های پیش رو ابزارهای کارآمدتری برای دریافت مالیات در اختیار دارد. گسترش سامانه‌ی مؤدیان مالیاتی و صدور صورت‌حساب‌های الکترونیکی توسط آنها می‌تواند بخش‌های وسیعی از زنجیره‌های ارزش افزوده را برای سازمان مالیاتی شفاف کند. علاوه بر این، از شروع اجرای آزمایشی قانون مالیات بر ارزش افزوده در سال ۱۳۸۷، فرخوان‌های هشت‌گانه آ‌ی برای مؤدیان صادر شده تا در هر مرحله کسب و کارهای بیش‌تری به جمع مشمولین این مالیات اضافه شوند. طبق ماده ۴ قانون تسهیل تکالیف مؤدیان جهت اجرای قانون پایانه‌های فروشگاهی و سامانه مؤدیان، سازمان امور مالیاتی موظف است تا پایان سال ۱۴۰۳ تمام مؤدیانی را که تا به حال برای پرداخت مالیات ارزش افزوده شناسایی نشده‌اند، فراخوانی کند. بر این اساس، سازمان امور مالیاتی می‌تواند بیش از پیش از ظرفیت مالیات بر ارزش افزوده استفاده کند.

نسبت به مصوب سال گذشته، مالیات بر فروش سیگار ۴۸٪+ تغییر داشته است. در سال ۱۴۰۳، مقدار مصوب مالیات بر مصرف سیگار برابر ۱۰ هزار میلیارد تومان بوده که در ۱۰ ماه، از این مقدار تنها ۳.۶ میلیارد تومان محقق شده است. در لایحه سال ۱۴۰۴، دوباره پیش‌بینی ۱۱ هزار میلیارد تومانی برای این جزء در نظر گرفته شده است که به نظر می‌رسد هم‌چنان دارای بیش‌برآوردی باشد.

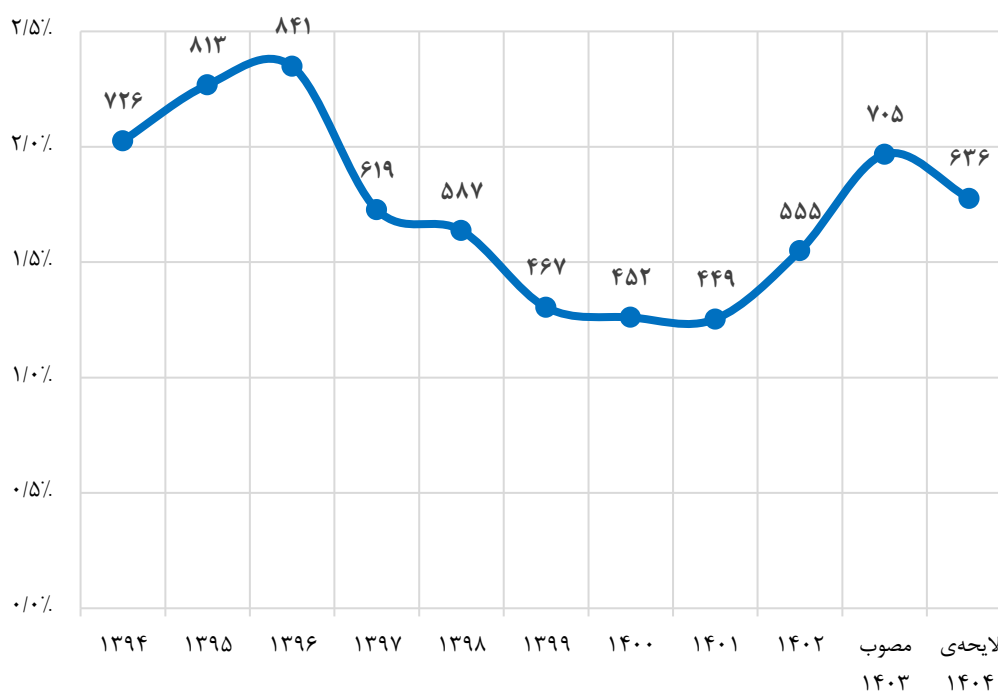
روند نسبت مالیات بر کالاها و خدمات به تولید ناخالص داخلی برای لایحه و سال‌های گذشته در شکل ۲۰ رسم شده است. سیر کلی مشابه شکل‌های قبلی است؛ یعنی پس از صعودی که این نسبت تا سال ۱۳۹۶ داشته، یک مرحله

۱. ردیف‌های ادغام‌شده عبارت‌اند از:

- مالیات بر ارزش افزوده
- مالیات سلامت (موضوع ماده‌ی (۴۳) قانون مالیات بر ارزش افزوده مصوب ۱۴۰۰)
- ۰.۲۷ واحد درصد از ۴ واحد درصد عوارض بر ارزش افزوده‌ی شهرداری‌ها برای وزارتخانه‌های ورزش و جوانان و آموزش و پرورش (موضوع بند (ث) ماده‌ی (۷۸) ق.ب.پ و بند (گ) تبصره‌ی (۱))
- درآمد حاصل از عوارض ارزش افزوده‌ی دریافتی از شرکت‌های فن‌آور مستقر در پارک علم و فناوری (موضوع تبصره‌ی (۷) بند (ب) ماده‌ی (۳۹) قانون مالیات بر ارزش افزوده)
- یک واحد درصد مالیات بر ارزش افزوده سهم متناسب‌سازی حقوق بازنشستگان (موضوع بند (خ) تبصره‌ی (۱))
- یک درصد از اعتبارات عوارض بر ارزش افزوده‌ی شهرداری (موضوع بند (ب) ماده‌ی (۷۲) قانون حمایت از خانواده و جوانی جمعیت)
- ۰.۲ واحد درصد از ۴ واحد درصد عوارض بر ارزش افزوده‌ی شهرداری‌ها برای سازمان توسعه، نوسازی و تجهیز مدارس کشور و دانشگاه‌های فرهنگیان، شهید رجایی و فنی و حرفه‌ای (موضوع جزء (۱) بند (ت) ماده‌ی (۹۲) ق.ب.پ و بند (د) تبصره‌ی (۸))
- ۲ دقت شود که از درآمدهای این پایه، ۴ واحد درصد دیگر عوارضی است که به شهرداری‌ها و دهیاری‌های هر استان سپرده می‌شود.

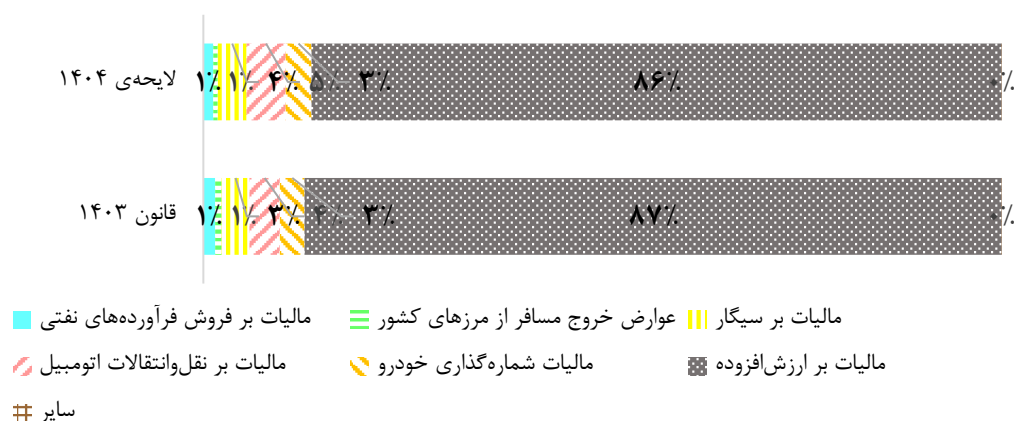
دچار کاهش شده و از سال‌های ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۱ تقریباً به میزان ثابتی از تولید رسیده است. سپس در سال ۱۴۰۲ در مقایسه با سال پیش از آن، درآمد مالیات بر کالاها و خدمات نسبت به تولید ۲۳٪ رشد داشته است. در نهایت در لایحه ۱۴۰۴، نسبت این مالیات به تولید تقریباً ۱۰٪ کاهش یافته که با توجه به توضیح بیان‌شده در مورد بیش‌برآوردی مصوب سال گذشته، این کاهش توجیه‌پذیر است.

شکل ۲۰. نسبت عملکرد مالیات بر کالاها و خدمات به تولید ناخالص داخلی

مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، قانون بودجه‌ی سال ۱۴۰۳ کل کشور، لایحه‌ی بودجه‌ی سال ۱۴۰۴ کل کشور، مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
یادداشت: اعداد روی شکل مالیات معادل با تولید ۱۴۰۴ (هزار میلیارد تومان) هستند.

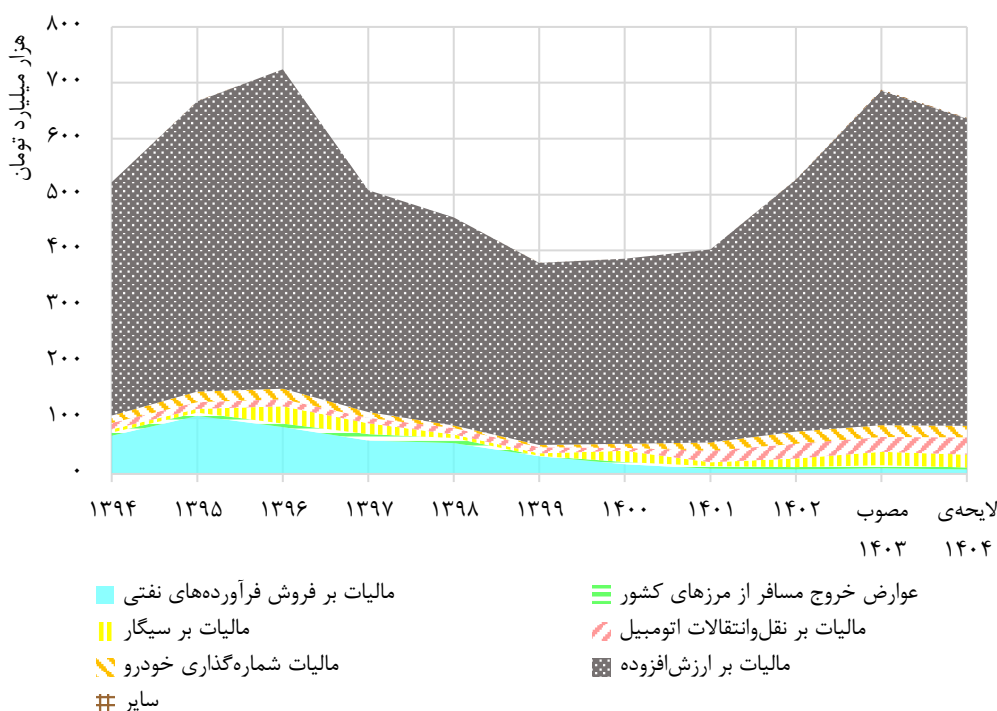
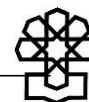
شکل ۲۱ سهم اجزای مالیات بر کالاها و خدمات را در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ و لایحه ۱۴۰۴ نشان می‌دهد. همان‌طور که بیان شد، بخش عمده‌ای از این مالیات مربوط به جزء مالیات بر ارزش‌افزوده بوده است که در لایحه امسال، سهم آن به ۸۶٪ می‌رسد. پس از آن، مالیات‌های بر نقل‌وانتقالات اتومبیل، شماره‌گذاری خودرو و سیگار در رده‌های بعدی هستند. توجه شود که در این شکل و همچنین شکل بعدی، انواع مالیات مربوط بر ارزش‌افزوده با یکدیگر ادغام و مالیات‌های بر مصرف و فروش سیگار نیز با هم ادغام شده‌اند. در کل، می‌توان گفت ترکیب کلی مالیات‌ها در این دو سال مشابه است.

شکل ۲۱. سهم مصوب اجزای مالیات بر کالاها و خدمات

مأخذ: قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور و لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور.

در آخر، شکل ۲۲ تغییر ترکیب اجزای مالیات بر کالاها و خدمات را در طی ۱۰ سال گذشته در کنار لایحه به قیمت‌های ثابت نشان می‌دهد. همان‌طور که دیده می‌شود، درآمدهای حاصل از مالیات بر فروش فرآورده‌های نفتی از سال ۱۳۹۶ به‌طور پیوسته کاهش یافته است. سوخت‌های فسیلی مانند بنزین و نفت‌گاز بخش عمده فرآورده‌های نفتی را تشکیل می‌دهند. در کشور ما، قیمت این فرآورده‌ها معمولاً در بازه‌های چندساله تثبیت می‌شوند؛ در حالی که شاخص‌های متوسط قیمت مستمراً افزایش می‌یابند. در نتیجه، فروش ریالی فرآورده‌های نفتی و متعاقباً مالیات حاصل از آن به قیمت‌های ثابت کاهش می‌یابد. پس کاهش درآمدهای این محل را می‌توان به قیمت‌گذاری کالاهای نام‌برده نسبت داد. علاوه بر این، مالیات بر ارزش افزوده نیز پس از سال ۱۳۹۶ کاهش یافته که پس از صعود در سال ۱۴۰۲، با تصویب افزایش ۱ واحد درصدی در سال ۱۴۰۳ بیش از پیش جبران شد. همچنین به قیمت‌های ثابت، مالیات بر سیگار و مالیات‌های مربوط به خودرو در سال‌های اخیر به‌صورت جزئی افزایش داشته‌اند.

شکل ۲۲. سهم عملکرد اجزای مالیات بر کالاها و خدمات به قیمت‌های ثابت ۱۴۰۴

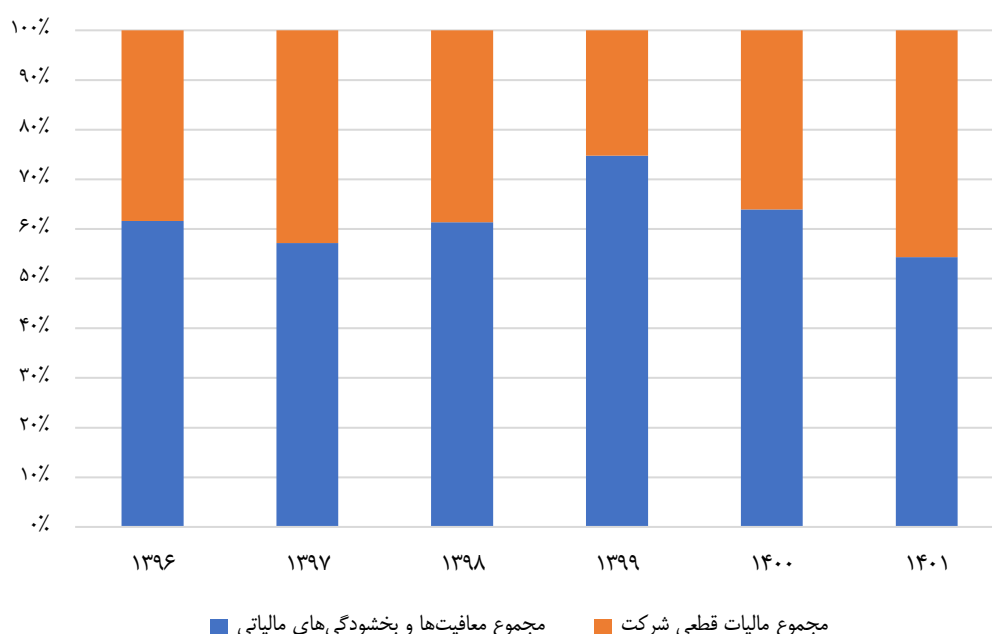
مأخذ: سازمان امور مالیاتی کشور، قانون بودجه‌ی سال ۱۴۰۳ کل کشور، لایحه‌ی بودجه‌ی سال ۱۴۰۴ کل کشور، مرکز آمار ایران و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

۴. درآمدهای از دست‌رفته دولت به واسطه‌ی معافیت‌ها و بخشودگی‌های مالیاتی

مطابق بند (ب) ماده (۲۷) قانون برنامه هفتم، وزارت امور اقتصادی و دارایی مکلف است به منظور شفافیت حمایت‌های مالیاتی، به صورت سالانه فهرست تمامی تخفیفات، اعتبار مالیاتی، نرخ صفر، معافیت یا بخشودگی و ترجیحات مالیاتی و گمرکی را تهیه و میزان درآمد از دست‌رفته دولت ناشی از موارد مذکور را با توجه به استنادات قانونی مربوط به تفکیک محاسبه نماید. سازمان برنامه و بودجه نیز مکلف به انتشار آن در قالب پیوست بودجه سنواتی است. در متن ماده واحده و جداول کلان لایحه بودجه ۱۴۰۴ به مجلس، این فهرست وجود ندارد ولی در کتاب «تطبيق لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ با قانون برنامه پنجساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران» که همراه با بودجه به مجلس ارسال شده این فهرست قرار دارد. فهرست درآمدهای از دست‌رفته دولت در پیوست این گزارش قابل مشاهده است. این اقدام برای سال اول گامی ارزنده و قابل تقدیر است و امید است نقص‌های آن در سال‌های بعد برطرف شود و این گزارش‌دهی با دقت و جزئیات بیشتری صورت پذیرد.

برای سال ۱۴۰۴، برآورد مجموع درآمد از دست‌رفته دولت ناشی از انواع معافیت‌ها، بخشودگی‌ها و تخفیفات مالیاتی ۲۰۲۵ هزار میلیارد تومان است. این در حالی است که در لایحه بودجه ۱۴۰۴، میزان پیشبینی شده برای مجموع درآمدهای مالیاتی ۲۰۸۴ هزار میلیارد تومان است. به عبارت دیگر، دولت تقریباً معادل مالیاتی که دریافت می‌کند،

معافیت مالیاتی اعطا کرده است. بررسی‌های مرکز پژوهش‌های مجلس مبتنی بر اظهارنامه‌های اشخاص حقوقی نشان می‌دهد این وضعیت در سال‌های قبل نیز تقریباً به همین روال بوده و میزان درآمد از دست رفته دولت بیش از درآمدهای مالیاتی بوده است. هر ساله، بخش قابل توجهی از درآمد مالیاتی بالقوه دولت به دلیل معافیت و مخارج مالیاتی محقق نمی‌شود. شکل ۲۳ به مقایسه مالیات شرکت‌ها در کنار مخارج مالیاتی شرکت‌ها در طی سال‌های ۱۳۹۶ تا ۱۴۰۱ می‌پردازد. همان طور که مشاهده می‌شود، درآمد از دست رفته دولت از محل معافیت‌ها و بخشودگی‌ها به طور متوسط معادل ۱.۷ برابر کل مالیات قطعی شرکت‌ها است.

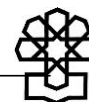

شکل ۲۳. مقایسه مخارج مالیاتی از محل معافیت‌ها و بخشودگی‌های مالیاتی با کل مالیات قطعی شده شرکت‌ها در سال‌های مختلف

مأخذ: یافته‌های پژوهش مبتنی بر اظهارنامه‌های مالیات بر عملکرد اشخاص حقوقی و مالیات قطعی شده آن

بزرگ‌ترین ارقام این جدول عبارت هستند از ۸۸۹ هزار میلیارد تومان درآمد از دست‌رفته ناشی از معافیت‌های مالیات بر ارزش افزوده، ۳۵۴ هزار میلیارد تومان ناشی از سایر معافیت‌ها، ۲۱۶ هزار میلیارد تومان ناشی از معافیت‌های حقوق و دستمزد و ۱۵۱ هزار میلیارد تومان ناشی از معافیت فعالیت‌های تولیدی و معدنی ماده ۱۳۲ قانون مالیات‌های مستقیم. بزرگ بودن رقم «سایر معافیت‌ها» ناشی از عدم دقت کافی در محاسبه و ثبت جزئیات معافیت‌ها دارد. انتظار می‌رود دستگاه‌های متولی از جمله سازمان امور مالیاتی، وزارت امور اقتصادی و دارایی و سازمان برنامه و بودجه، معافیت‌های مالیاتی را با جزئیات بیشتری ثبت و محاسبه کنند.

معافیت‌های مالیاتی در ایران بسیار گسترده و بلندمدت هستند. علل و توجیهات معافیت‌های مالیاتی در ایران متنوع است ولی با اغماض، می‌توان به دو دسته کلی «حمایت از اقشار کم درآمد» و «مشوق‌های تولیدی و اقتصادی» تقسیم نمود. به عنوان

مثال معافیت پایه مالیات حقوق یا معافیت کالای اساسی از مالیات بر ارزش افزوده از جنس حمایت از فقرا است؛ و معافیت‌های مناطق آزاد و معافیت‌های سنوات آغاز فعالیت تولیدی (ماده ۱۳۲ ق.م.م) بیشتر جنبه مشوق فعالیت‌های اقتصادی خاص دارند. نکته قابل توجه این است که اگرچه برخی از معافیت‌ها و تخفیفات مالیاتی ضروری و اجتناب ناپذیر است ولی تعداد بسیاری از معافیت‌های مالیاتی غیرضروری هستند. این معافیت‌های اضافی نه تنها اثربخشی در توسعه اقتصادی یا حمایت از اقشار کم درآمد ندارند، بلکه آسیب‌هایی نیز در پی دارند. این آسیب‌ها به اختصار عبارت‌اند از: نقض برابری افقی و عمودی، افزایش پیچیدگی و عدم کارآمدی نظام مالیاتی، تنزل سطح تمکین، کاهش سطح شفافیت، کاهش درآمد عمومی دولت و اختلال کارایی در اقتصاد. با توجه به تجربه کشور در چند دهه اخیر، ضروری است رویکرد سیاست‌گذاران نسبت به اعطای معافیت تغییر کند و بسیاری از معافیت‌های مالیاتی مورد بازنگری قرار گرفته و حذف یا بازطراحی شوند. طبق اصول اقتصادی مشوق‌های مالیاتی باید محدود، مشروط، ضابطه‌مند و متناسب با خروجی و اثربخشی باشند. در غیر این صورت به محلی برای سوءاستفاده و فرار مالیاتی بدون عایدی اقتصادی برای کشور تبدیل می‌شوند. معافیت‌ها و بخشودگی‌های مالیاتی نهایتاً منجر به کاهش مالیات پرداختی توسط مودی و در نتیجه، کاهش درآمدهای مالیاتی دولت می‌شود. به نوعی می‌توان گفت هر معافیت مالیاتی معادل پرداخت یارانه به فعالیت اقتصادی مربوطه است. به همین جهت به درآمد از دست رفته دولت از محل معافیت‌ها و بخشودگی‌های مالیاتی، مخارج مالیاتی گفته می‌شود.

۵. پیشنهادهایی برای اصلاح نظام مالیاتی

در این بخش، چهار پیشنهاد در راستای اصلاح نظام مالیاتی و افزایش درآمدهای حاصل از آن ارائه می‌شود.

۵-۱. اصلاح و هدف‌مندسازی معافیت‌های مالیاتی

بر اساس مبانی نظری و تجربه‌های سایر کشورها، حمایت از فعالیت‌های گوناگون به‌ندرت از راه اعطای معافیت مالیاتی می‌گذرد. یکی از مهم‌ترین دلایل این موضوع این است که وجود چنین معافیت‌های غیرهدفمند می‌تواند موجب بروز پدیده خزش معافیت‌های مالیاتی (تلاش گروه‌های مختلف برای معاف‌شدن) و کاهش شفافیت در آنها شود؛ همان مسئله‌ای که حالا هم به‌واسطه دامنه گسترده معافیت‌ها در قوانین مالیاتی کشور قابل ردیابی است. در واقع از یک‌طرف، فعالیت‌های مختلف اقتصادی با استناد به معافیت سایر فعالیت‌ها به‌دنبال معاف‌شدن از پرداخت مالیات هستند. از طرف دیگر، جریان وجوه در فعالیت‌های گوناگون غیرشفاف و نامعلوم است.

در این رابطه، در بند (الف) تبصره (۱) بخش اول قانون بودجه سال ۱۴۰۴، برای مجموع معافیت‌ها، کاهش نرخ‌های مالیاتی و ... سقف ۷۰۰ میلیارد تومانی برای درآمد اشخاص حقوقی و ۷۰ میلیارد تومانی برای اشخاص حقیقی قرار داده شده است. این بند مشابه بند (س) تبصره‌ی (۶) قانون بودجه سال ۱۴۰۳ هم هست. البته، نکته‌ی مهم در مورد این بند مستثنی‌شدن بخش عمده‌ی معافیت‌های مالیاتی است؛ مانند معافیت‌های مدت‌دار، معافیت‌های کشاورزی (ماده ۸۱ قانون مالیات‌های مستقیم)، معافیت‌های صادراتی (ماده ۱۴۱)، معافیت‌های بورسی (ماده ۱۴۳) و ... که با توجه به آن‌ها، می‌توان گفت این بند تأثیر چندانی بر کاهش درآمدهای مالیاتی از دست‌رفته ندارد. در نتیجه، بهتر است در مورد

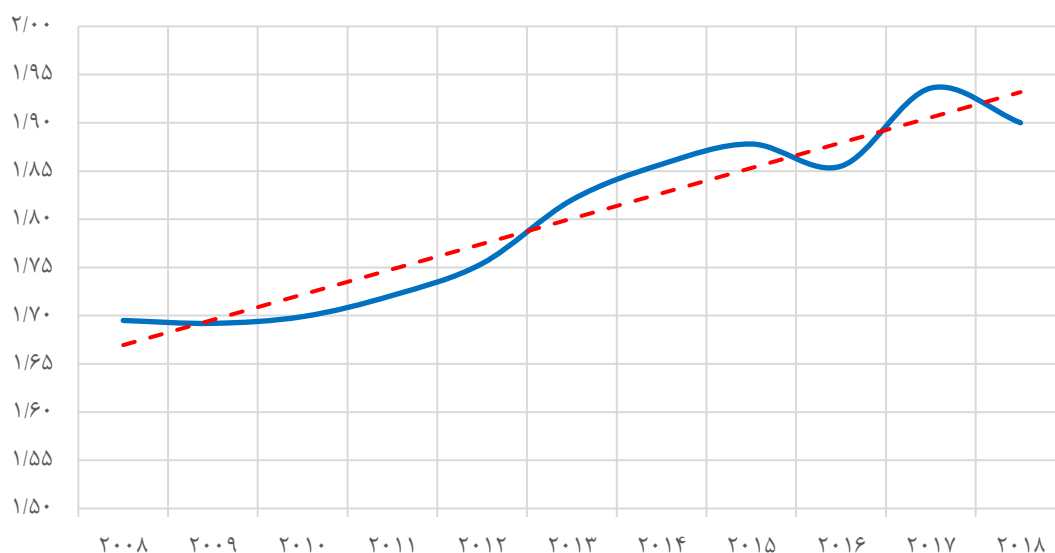
سقف‌های تعیین‌شده یا معافیت‌های کنار گذاشته‌شده تجدیدنظر شود.

همان‌طور که اشاره شد، نکته مهم دیگر در اعطای معافیت‌های مالیاتی لحاظ کردن این معافیت‌ها به‌عنوان هزینه است. وقتی قانون‌گذار به یک فعالیت معافیت مالیاتی می‌دهد، در حقیقت به مقداری که این فعالیت باید مشمول پرداخت مالیات می‌شد، به بودجه دولت هزینه وارد می‌کند. به‌نوعی، می‌توان گفت هر معافیت مالیاتی معادل پرداخت یارانه به فعالیت اقتصادی مشمول معافیت است. بنابراین، نیاز است تا معافیت‌های فعلی با این نگاه مورد بررسی قرار گرفته، کارایی و اثربخشی هر یک بررسی‌شده و در صورت لزوم در اصل اعطای آن معافیت یا شیوه و میزان آن تجدیدنظر صورت گیرد تا کارایی اقتصادی بیشینه شود. در بخش قبل، فهرست این هزینه‌ها برای سال ۱۴۰۴ ارائه و بررسی مختصری در مورد آن انجام شد.

۲-۵. تغییر رویکرد به مالیات بر مجموع ثروت

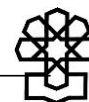
مالیات بر ثروت و دارایی از پایه‌های مالیاتی رایج در دنیاست. مالیات بر دارایی مالیاتی است که بر دارایی‌های ناشی از مالکیت بخش خصوصی اعمال می‌شود. دارایی‌هایی مانند زمین، ساختمان، ماشین‌آلات و دیگر دارایی‌های حقیقی مانند خودرو، قایق، اموال بنگاه‌ها و... را مشمول این مالیات هستند. مالیات بر ثروت در بیشتر کشورهای جنوب اروپا، کشورهای اسکاندیناوی و کشورهای آسیایی وجود دارد.

شکل ۲۴ نشان می‌دهد در سال‌های اخیر، متوسط نسبت مالیات بر دارایی به تولید ناخالص داخلی در کشورهایی با سابقه بیشتر در مالیات‌ستانی افزایش داشته است. در واقع، کشورها برای کاهش فاصله طبقاتی و پوشش فراتر درآمدهای مالیاتی در حال حرکت به سمت این پایه مالیاتی هستند.

شکل ۲۴. متوسط نسبت مالیات بر دارایی به تولید ناخالص داخلی در کشورهای سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (%)

به‌جای مالیات بر دارایی‌های جداگانه، مالیات بر مجموع ثروت می‌تواند به شناسایی دقیق‌تر دارایی‌های در اختیار هر

فرد و مالیات‌ستانی عادلانه‌تر منجر شود؛ هرچند در بعضی کشورها به‌جز مالیات بر ثروت، مالیات بر دارایی‌های دیگر هم به‌صورت مضاعف دریافت می‌شود. این الگوی مالیاتی در کشورهایی چون کانادا، فرانسه، لوکزامبورگ، اسپانیا، نروژ و سوئیس اجرا شده‌است.

۳-۵. مالیات بر مجموع درآمد

استقرار نظام مالیات بر مجموع درآمد یکی از راهکارهایی است که می‌تواند نقشی محوری در تحول مالیاتی کشور و افزایش منابع درآمد پایدار بودجه ایفا کند. مالیات بر مجموع درآمد عبارت است از «روی‌کردی در مالیات‌ستانی از درآمد اشخاص حقیقی که در آن همه منابع درآمدی فرد به‌صورت یک‌پارچه تحت ضوابط یکسان جمع شده و در انتهای سال پس از کسر معافیت پایه، اعتبار و هزینه‌های قابل قبول، مشمول مالیات شود. در مالیات بر مجموع درآمد، بسیاری از معافیت‌های فعلی حذف یا محدود می‌شوند. در عوض، اعتبار یا هزینه قابل قبول به‌گونه‌ای است که نیازهای دهک‌های پایین تأمین شود و فشاری متوجه آنها نباشد». در نظام مالیاتی ایران برخلاف نظام‌های مالیاتی استاندارد، بار مالیاتی بیشتر متوجه شرکت‌های تولیدی است؛ درحالی‌که با استقرار مالیات بر مجموع درآمد، می‌توان بار مالیاتی شرکت‌ها را کاهش داد و آن را متوجه اشخاص حقیقی پردرآمد یا مشغول در فعالیت‌های غیرمولد کرد.

مالیات بر مجموع درآمد نسبت به مالیات‌های مجزای فعلی عادلانه‌تر است؛ چرا که با همه گروه‌های درآمدی برخورد مالیاتی یکسان و بدون تبعیض صورت می‌گیرد. همین‌طور به‌دلیل امکان کسر هزینه‌های زندگی از درآمد و دریافت مالیات تصاعدی از دهک‌های پردرآمد، به نفع فقرا و طبقات پایین جامعه نیز هست. در نتیجه، این مالیات می‌تواند عدالت اجتماعی و بازتوزیع در جامعه را تقویت و ضریب جینی را کاهش دهد. از طرفی، اگر مالیات بر مجموع درآمد در کنار هدف‌مندسازی معافیت‌های مالیاتی اجرا شود، می‌تواند موجب افزایش کارایی اقتصادی و کاهش اجتناب مالیاتی شود. علاوه بر این، اگر مالیات بر مجموع درآمد با باز طراحی مالیات بر اشخاص حقوقی و کاهش نرخ مالیات بر شرکت‌ها هم‌زمان باشد، موجب تقویت تولید و سرمایه‌گذاری مولد در کشور خواهد شد.

بنابراین در راستای افزایش منابع درآمدی بودجه عمومی، عادلانه‌سازی نظام مالیاتی، بهبود بازتوزیع، گسترش شفافیت مالی، شناسایی دقیق‌تر درآمدها، جلوگیری از فرار مالیاتی و هدایت پس‌اندازهای خرد از فعالیت‌های غیرمولد به مولد، مالیات بر مجموع درآمد باید با پایه گسترده، معافیت‌های محدود و نرخ منصفانه تصویب و اجرا شود. در این راستا، بررسی، تکمیل و تصویب لایحه اصلاح قانون مالیات‌های مستقیم که امروز در مرحله بررسی مجلس شورای اسلامی قرار دارد می‌تواند گام مهمی در دستیابی به کارکردهای اشاره‌شده داشته باشد.

۴-۵. ادغام وظایف مالیات‌ستانی و دریافت حق بیمه

ادغام وظایف مالیات‌ستانی و دریافت حق بیمه از شرکت‌ها و مشاغل می‌تواند ضمن افزایش درآمدهای دولت، موجب بهبود فضای کسب و کار شود. تجربه بسیاری از کشورها نشان می‌دهد حق بیمه پرداختی به‌عنوان نوعی مالیات محسوب شده و دولت‌ها متولّی وصول آن هستند. در سال ۲۰۱۹ از میان ۵۹ کشور بررسی‌شده، در ۲۴ کشور (۴۱٪) وظیفه دریافت حق بیمه بر عهده اداره امور مالیاتی بوده است. در ادامه، چند دلیل برای انجام این ادغام بررسی می‌شود:

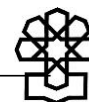
۱. **جلوگیری از تعارض اطلاعات بیمه و مالیات:** آحاد اقتصادی به‌منظور فعالیت در کشور، ملزم به ارائه اطلاعات گوناگون به دستگاه‌ها و نهادهای مختلف هستند. نبود سامانه یک‌پارچه اطلاعاتی امکان اظهار اطلاعات متعارض را برای افراد فراهم می‌آورد. از مصادیق تعارض اطلاعات افراد در سامانه‌های کشور می‌توان به اطلاعات بیمه‌ای و مالیاتی افراد اشاره کرد. شرکت‌ها و مشاغل در مواجهه با سازمان امور مالیاتی انگیزه دارند هزینه نیرو کار خود را بیش‌اظهاری کنند تا هزینه قابل قبول بیش‌تری به آنها تعلق گرفته و در نتیجه، مشمول مالیات بر عملکرد کم‌تری شوند. این در حالی است که در مواجهه با سازمان تأمین اجتماعی، اشخاص انگیزه کم‌اظهاری هزینه نیروی کار خود را دارند تا از این طریق حق بیمه کم‌تری را به سازمان پرداخت کنند. در صورت یکپارچه‌سازی اطلاعات بیمه‌ای و مالیاتی، می‌توان از فرارهای قابل توجهی در حق بیمه و مالیات جلوگیری کرد. ادغام این دو وظیفه و محول ساختن آن به یک دستگاه ضمن کاهش هزینه کسب اطلاعات برای دولت، موجب کاهش تکالیف اشخاص حقوقی و در نتیجه بهبود محیط کسب و کار می‌شود.

۲. **جلوگیری از مراجعه و حسابرسی مضاعف کسب و کار:** ادغام وظایف مالیات‌ستانی و دریافت حق بیمه موجب جلوگیری از مراجعه و حسابرسی مضاعف کسب و کار می‌شود. این ادغام ضمن کاهش هزینه اجرایی، موجب تسهیل فضای کسب و کار هم خواهد شد. کسب و کارها به‌جای صرف وقت با دو دستگاه اجرایی و طی فرآیندهای حسابرسی متفاوت، با یک دستگاه و یک فرآیند حسابرسی سروکار خواهند داشت.

۳. **نقش هم‌زمان سازمان تأمین اجتماعی به‌عنوان ذی‌نفع دریافت منابع و مجری:** نقش هم‌زمان سازمان تأمین اجتماعی در دریافت و استفاده از منابع حاصل شده موجب تعارض منافع ساختاری برای این سازمان خواهد شد. سازمان تأمین اجتماعی به‌عنوان بزرگ‌ترین صندوق بازنشستگی کشور تعهدات مالی بسیاری بر عهده دارد. با توجه به ناترازی صندوق‌های بازنشستگی، این سازمان ممکن است به‌منظور افزایش درآمدهای خود فشار بیش‌تری به کسب و کارها وارد کند. اگرچه ممکن است در کوتاه‌مدت این موضوع به افزایش منابع بینجامد، ولی در بلندمدت با تضعیف محیط کسب و کار، می‌تواند منجر به رکود و کاهش منابع سازمان شود.

۴. **تسهیل نحوه محاسبه و دریافت حق بیمه قرارداد مقاطعه:** یکی از مهم‌ترین چالش‌ها بین کسب و کارها با سازمان تأمین اجتماعی، شیوه محاسبه و دریافت حق بیمه براساس ضریبی از مبلغ قرارداد مقاطعه است. سازمان تأمین اجتماعی این مبلغ را با استناد به مواد ۴۱ و ۳۸ قانون تأمین اجتماعی مصوب سال ۱۳۵۴ مطالبه می‌کند. در حقیقت، قانون‌گذار سال ۱۳۵۴ به‌دلیل احتمال بالای فرار بیمه‌ای در آن زمان و کمک به حفظ حقوق کارگران با توجه به نبود سازوکارهای لازم برای سنجش اطلاعات فهرست ارسال شده، اقدام به تنظیم این مواد قانونی کرده که از گذشته تا امروز، همواره چالشی‌ترین مواد قانون تأمین اجتماعی در قبال کسب و کارها محسوب شده‌است. امروزه با توجه به ایجاد و توسعه پایگاه‌های داده‌ای در بین دستگاه‌های مختلف و امکان اتصال و همگام‌سازی این داده‌ها، می‌توان با کمک سنجش اطلاعات، به‌طرف اطمینان از فهرست افراد و حقوق و دستمزد اظهار شده توسط کارفرما حرکت کرد و با تکیه بر آن، تدریجاً زمینه حذف روش پرچالش محاسبه و دریافت حق بیمه بر اساس ضریب قرارداد مقاطعه فراهم شود. یکی از بهترین پایگاه‌های داده‌ای، اطلاعاتی است که از طریق فهرست حقوق و دستمزد افراد توسط سازمان امور مالیاتی کشور به‌دست می‌آید.

علاوه بر موارد مطرح شده، رابطه صندوق‌های بازنشستگی با کسب و کارها مشکلات دیگری را هم مانند صدور بخش‌نامه‌های متعدد، عدم قانونگذاری صریح، قائم‌به‌شخص بودن دریافت حق بیمه، طراحی نامناسب مراحل دادرسی و ... در برمی‌گیرد. با

توجه به امکانات و تجربه سازمان امور مالیاتی در شناسایی و مالیات‌ستانی از مشاغل و شرکت‌ها، واگذاری وظایف دریافت حق بیمه به این سازمان می‌تواند در کنار موارد بیان‌شده، منجر به تسهیل فرآیند دریافت حق بیمه شود. مرتبط با این موضوع، در بند (ت) ماده (۲۷) قانون برنامه هفتم پیشرفت، وزارت امور اقتصاد و دارایی مکلف شده تا زیرساخت ادغام فرایندهای دادرسی مالیاتی و بیمه را فراهم کند^۱.

۶. جمع‌بندی

امروز موضوع مالیات در ایران از دو منظر مهم است: نخست این‌که با فراهم‌شدن منابع بیش‌تر، دولت برای ارائه خدماتی توان‌مندتر خواهد شد که در غیر این صورت جای‌گزین نمی‌شود؛ و دوم این‌که با افزایش مالیات، کسری بودجه دولت کاهش‌یافته و عواقب اقتصادی تورم از دوش جامعه برداشته خواهد شد. قانون بودجه سند اصلی تعیین درآمدهای مالیاتی دولت در هر سال است. مالیات‌ها در ایران از پنج بند کلی تشکیل‌شده که در یک نگاه، می‌توان آنها را به دو دسته مالیات‌های مستقیم و مالیات‌های غیرمستقیم افراز کرد. مالیات‌های مستقیم خود شامل سه بند مالیات اشخاص حقوقی، مالیات بر درآمدها و مالیات بر ثروت است. در مقابل، مالیات‌های غیرمستقیم شامل مالیات بر واردات و مالیات بر کالاها و خدمات است.

در بخش بعدی، کلیات درآمدهای مالیاتی را در بخش دوم لایحه بودجه ۱۴۰۴ بررسی کردیم. دیدیم که مجموع درآمدهای مالیاتی ۲۰۸۴ هزار میلیارد تومان قرار داده شده است. مجموع مالیات‌های مستقیم و مالیات بر کالاها و خدمات ۱۸۲۰ هزار میلیارد تومان است که نسبت به مصوب سال ۱۴۰۳، ۴۹٪+ تغییر کرده است. این میزان از پیش‌بینی ۳۵٪+ رشد اسمی اقتصاد بیشتر است. هم‌چنین، دیدیم که سهم درآمدهای مالیاتی از مجموع منابع عمومی دولت ۴۲٪+ از هزینه‌های جاری ۶۲٪+ است. البته، در لایحه ۱۴۰۴، تعریف منابع دولت از سال‌های گذشته گسترده‌تر است.

در بخش بعدی، اجزای درآمدهای مالیاتی را تحلیل کردیم. درآمدهای مالیاتی شامل دو بخش کلی مالیات‌های مستقیم و غیرمستقیم است. مالیات‌های مستقیم شامل مالیات اشخاص حقوقی، مالیات بر درآمدها و مالیات بر ثروت است. مالیات اشخاص حقوقی با ۸۱۰ هزار میلیارد تومان ۷۳٪+، مالیات بر درآمدها با ۳۱۹ هزار میلیارد تومان ۶۸٪+ و مالیات بر ثروت با ۵۵ هزار میلیارد تومان ۳۶٪+ نسبت به مصوب سال گذشته تغییر کرده است. مالیات‌های غیرمستقیم شامل مالیات بر واردات و مالیات بر کالاها و خدمات است. مالیات بر واردات با ۲۶۴ هزار میلیارد تومان نسبت به سال پیش کاهشی بوده است. مالیات بر کالاها و خدمات با ۶۳۶ هزار میلیارد تومان نسبت به سال قبل ۲۲٪+ رشد داشته است. هم‌چنین، در سال ۱۴۰۴، مجموع معافیت‌ها و بخشودگی‌های مالیاتی برابر ۲۰۲۵ هزار میلیارد تومان بوده که بزرگ‌ترین بخش آن مربوط به مالیات بر ارزش‌افزوده است.

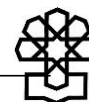
در بخش آخر، پیشنهادهایی برای اصلاح نظام مالیاتی بیان کردیم. اصلاح معافیت‌های مالیاتی، حرکت به سمت مالیات بر ثروت و مجموع ثروت، اعمال مالیات بر مجموع درآمد و در نهایت، ادغام وظایف مالیات‌ستانی و دریافت حق بیمه پیشنهادهای این گزارش بودند

۱ در اجرای بند (۴) سیاست‌های کلی برنامه پنج‌ساله هفتم مبنی بر رونق تولید و عدالت مالیاتی، وزارت امور اقتصادی و دارایی مکلف است با همکاری وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی تا پایان سال اول برنامه تمهیدات قانونی انتزاع فرایندهای دادرسی مالیاتی از سازمان امور مالیاتی کشور و دادرسی بیمه از وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی و ایجاد مراکز دادرسی مستقل مالیاتی و بیمه را فراهم نماید.

۷. پیوست

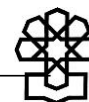
جدول ۶. درآمدهای ازدست‌رفته دولت به واسطه‌ی معافیت‌ها و بخشودگی‌های مالیاتی هزار میلیارد تومان

ردیف	موضوع	مستند قانونی	نوع مودی	مالیات از دست‌رفته ۱۴۰۴
۱	فعالیت‌های کشاورزی و دامپروری	ماده ۸۱ ق.م.م	حقوقی	۲۲.۸
			حقیقی	۰.۰
۲	فعالیت‌های تولیدی و معدنی اشخاص حقوقی غیردولتی در واحدهای تولیدی یا معدنی	(ماده ۱۳۲ ق.م.م)	حقوقی	۱۵۱.۲
۳	درآمد های خدماتی بیمارستان ها، هتل ها و مراکز اقامتی گردشگری اشخاص حقوقی غیر دولتی	(ماده ۱۳۲ ق.م.م)	حقوقی	۹.۲
۴	معافیت موضوع تسلیم اظهار نامه در موعد مقرر	ماده ۱۰۱ ق.م.م	حقوقی	۶۷.۱
۵	واحدهای تولید فناوری مستقر در شعاع معافیت و معادل هزینه‌های تحقیقاتی واحدها تا سقف ۱۰ درصد مالیات ابرازی	بند «د» و «س» ماده ۱۳۲	حقوقی	۱۰.۹
۶	افزایش پنجاه درصدی نیروی کار شاغل واحدهای تولیدی و خدماتی و سایر مراکزی که دارای بیش از پنجاه نفر نیروی کار شاغل باشند	(بند ب ماده ۱۳۲ ق.م.م)	حقوقی	۰.۴
۷	افزایش دوره برخورداری محاسبه مالیات به نرخ صفر برای واحد های اقتصادی واقع در شهرک های صنعتی یا مناطق ویژه اقتصادی	(بند پ ماده ۱۳۲ ق.م.م)	حقوقی	۸.۲
۸	افزایش زمان برخورداری محاسبه مالیات به نرخ صفر برای سرمایه گذاری در مناطق کمتر توسعه یافته	(ردیف (۱) بند (ث) ماده ۱۳۲ ق.م.م)	حقوقی	۶.۸
۹	افزایش زمان برخورداری محاسبه مالیات به نرخ صفر برای سرمایه گذاری در سایر مناطق	(ردیف (۲) بند (ث) ماده ۱۳۲ ق.م.م)	حقوقی	۱.۸
۱۰	درآمد حمل و نقل اشخاص حقوقی غیر دولتی	(ذیل ردیف (۲) بند (ث) ماده ۱۳۲ ق.م.م)	حقوقی	۰.۵
۱۱	مشوق سرمایه گذاری مجدد	(ذیل ردیف (۲) بند (ث) ماده ۱۳۲ ق.م.م)	حقوقی	۱.۰
۱۲	افزایش درصد مشوق مشارکت سرمایه گذاری خارجی	(بند (ج) ماده ۱۳۲ ق.م.م)	حقوقی	۰.۰
۱۳	صادرات حداقل ۲۰٪ از محصولات تولیدی شرکتهای خارجی با استفاده از ظرفیت واحدهای تولیدی داخلی در ایران	(صدر بند خ ماده ۱۳۲ ق.م.م)	حقوقی	۰.۴
۱۴	درآمد ابرازی دفاتر گردشگری و زیارتی دارای مجوز از مراجع قانونی ذی ربط از محل جذب گردشگر خارجی یا اعزام زائر به عربستان، عراق و سوریه	بندهای «ر» و «ز» ماده ۱۳۲ ق.م.م	حقوقی	۰.۰

ردیف	موضوع	مستند قانونی	نوع مودی	مالیات از دست رفته ۱۴۰۴
۱۵	شرکت‌ها و اتحادیه‌های تعاونی متعارف و شرکت‌های تعاونی سهامی عام	تبصره (۶) ماده (۱۰۵) م.ق.م.	حقوقی	۴.۵
۱۶	افزایش تمکین پرداخت مالیات (حمایت از خود اظهاری)	تبصره (۷) ماده (۱۰۵) و تبصره ماده (۱۳۱) م.ق.م.	حقوقی	۴۶.۴
۱۷	فعالیت های صندوق حمایت از توسعه بخش کشاورزی و شرکت‌های تعاونی روستایی، عشایری و ...	(ماده ۱۳۳ م.ق.م.)	حقوقی	۳.۹
۱۸	مدارس و مراکز آموزشی غیر انتفاعی و موسسات نگهداری معلولین ذهنی و حرکتی و باشگاه‌های ورزشی	(ماده ۱۳۴ م.ق.م.)	حقوقی	۰.۰
۱۹	معافیت تامین مالی پروژه یا طرح و سرمایه در گردش بنگاه های تولیدی در قالب عقود مشارکتی	(ماده ۱۳۸ مکرر م.ق.م.)	حقوقی	۴.۵
۲۰	درآمدهای حاصل از فعالیتهای غیرانتفاعی اشخاص موضوع ماده ۱۳۹ در اجرای تبصره (۱) (برگزاری دوره های آموزشی،	(تبصره ۱ ماده ۱۳۹ م.ق.م.)	حقوقی	۳.۲
۲۱	درآمد ناشی از فعالیت های انتشاراتی و مطبوعاتی، و قرآنی(دارای مجوز از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی) فرهنگی و هنری	(بند ل ماده ۱۳۹ م.ق.م.)	حقوقی	۲.۴
۲۲	موقوفات، نذورات، پذیره، کمک‌ها و هدایای دریافتی نقدی و غیر نقدی.	بند (الف، ب، ج، د، ه، ز، ح، ط، ی، ک) ماده ۱۳۹ م.ق.م.	حقوقی	۲۴.۵
۲۳	درآمد حاصل از صادرات محصولات کشاورزی؛ با اعمال سود (زیان) حاصل از تسعیر ارز ناشی از صادرات	(صدر ماده ۱۴۱ م.ق.م.)	حقوقی	۲.۶
۲۴	درآمد حاصل از صادرات مواد خام؛ با اعمال سود (زیان) حاصل از تسعیر ارز ناشی از صادرات	(قسمت اخیر ماده ۱۴۱ م.ق.م.)	حقوقی	۵.۱
۲۵	درآمد حاصل از صادرات کالاهای مختلف که به صورت عبوری(ترانزیت) به ایران وارد و بدون تغییر در ماهیت یا با انجام کاری بر روی آن صادر می شوند؛ با اعمال سود (زیان) حاصل از تسعیر ارز ناشی از صادرات	(تبصره یک ماده ۱۴۱ م.ق.م.)	حقوقی	۸.۰
۲۶	کارگاه‌های فرش دستباف و صنایع دستی	(ماده ۱۴۲ م.ق.م.)	حقوقی	۰.۲
			حقیقی	۰.۱
۲۷	۱- صندوق‌های سرمایه‌گذاری ۲- صندوق تثبیت بازار سرمایه	(تبصره ۱ ماده ۱۴۳ مکرر م.ق.م.) ماده ۲۸ بند «الف» تبصره ۵، قانون رفع موانع تولید	حقوقی	۱.۵۱

ردیف	موضوع	مستند قانونی	نوع مودی	مالیات از دست رفته ۱۴۰۴
۲۸	نقل و انتقال اوراق بهادار بازارگردانی بازارگردانان دارای مجوز از سازمان بورس و اوراق بهادار	(تبصره ۵ ماده ۱۴۳ مکرر ق.م.م)	حقوقی	۰.۰
۲۹	حق اختراع یا حق اکتشاف برای مخترعین و مکتشفان	(ماده ۱۴۴ ق.م.م)	حقوقی	۰.۰
۳۰	سود سپرده و جوایز بانکها و مؤسسات اعتباری غیر بانکی مجاز	(موضوع بندهای ۱ تا ۴ ماده ۱۴۵ ق.م.م)	حقوقی	۴۷.۲
			حقیقی	۰.۰
۳۱	فعالیت‌های اقتصادی در مناطق آزاد تجاری	(ماده ۱۳ قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری)	حقوقی	۱۹.۹
۳۲	شرکت‌های دانش بنیان	(بخش الف ماده ۳ قانون حمایت از شرکت‌های دانش بنیان)	حقوقی	۷.۱
		بند (ب) ماده ۱۱ قانون جهش تولید دانش بنیان	حقوقی	۲.۰
		بند (ت) ماده ۱۱ قانون جهش تولید دانش بنیان	حقوقی	۰.۲
۳۳	واحدهای پژوهشی و فناوری و مهندسی واقع در پارک‌های علم و فناوری و شهرک‌های فن آوری	(ماده ۹ قانون حمایت از شرکت‌های دانش بنیان)	حقوقی	۴.۴
۳۴	درآمدهای نهادهای واسط	(ماده ۱۱ و ۱۲ قانون توسعه‌ی ابزارهای مالی)	حقوقی	۰.۱
۳۵	طبق مفاد ماده ۲ دستورالعمل ماده ۵ قانون افزایش سرمایه از طریق صرف سهام و با لحاظ نمودن نسبت مندرج در ماده ۴ دستورالعمل مذکور	(بخشنامه شماره ۵۲۱/۹۹/۲۰۰ مورخ ۱۴/۱۰/۱۳۹۹)	حقوقی	۰.۱
۳۶	کالای فروش رفته در بازار بورس کالا - کمتر از ۲۵٪ سهام شناور آزاد	(ماده ۱۴۳ ق.م.م)	حقوقی	۳.۲
۳۷	شرکت‌هایی که سهام آنها برای معامله در بازارهای بورس داخلی یا خارجی پذیرفته شده است - کمتر از ۲۵٪ سهام شناور آزاد	(ماده ۱۴۳ ق.م.م)	حقوقی	۳.۳
۳۸	شرکت‌هایی که سهام آنها برای معامله خارج از بازارهای بورس داخلی یا خارجی پذیرفته شده است (مورد تایید سازمان)، - کمتر از ۲۵٪ سهام شناور آزاد	(ماده ۱۴۳ ق.م.م)	حقوقی	۰.۶
۳۹	کالاهای فروش رفته در بازار بورس کالا ٪ ۲۵ و بیشتر سهام شناور آزاد	(ماده ۱۴۳ ق.م.م)	حقوقی	۱۰.۹
۴۰	شرکت‌هایی که سهام آنها برای معامله در بازارهای بورس داخلی یا خارجی پذیرفته شده است ٪ ۲۵ و بیشتر سهام شناور آزاد	(ماده ۱۴۳ ق.م.م)	حقوقی	۰.۲
۴۱	شرکت‌هایی که سهام آنها برای معامله خارج از بازارهای بورس داخلی یا خارجی پذیرفته شده است مورد تایید سازمان ٪ ۲۵ و بیشتر سهام شناور آزاد	(ماده ۱۴۳ ق.م.م)	حقوقی	۰.۷

ردیف	موضوع	مستند قانونی	نوع مودی	مالیات از دست رفته ۱۴۰۴
۴۲	۱- انتقال سود تقسیم نشده شرکت‌های پذیرفته شده در بورس و فرابورس به حساب سرمایه ۲- مابه‌التفاوت فروش دارایی‌های مازاد بانک نسبت به مبلغ دفتری	بند (ث) ماه (۱۴) قانون تامین مالی دولت ماده ۱۶ تبصره (۱)، قانون رفع موانع تولید	حقوقی	۱.۵
۴۳	درآمدهای حقوق	ماده ۸۴، ۹۱ و ۹۲ ق.م.م	حقوقی	۲۱۶.۰
۴۴	۱- سود تسعیر دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی بانک توسعه صادرات، صندوق ضمانت صادرات و تسعیر ارز صادرات ۲- سود و زیان تسعیر دارایی‌های صندوق توسعه ملی	ماده ۴۵ بندهای «الف» و «ب» قانون احکام دائمی ماده ۳۶ قانون رفع موانع تولید	حقوقی	۲.۰
۴۵	مالک مجتمع مسکونی بیش از سه واحد استیجاری و مسکونی	ماده ۵۳ و ۵۷ ق.م.م	حقوقی	۲۴.۵
۴۶	فعالیت سازمان‌ها و موسسات وابسته به شهرداری‌ها	ماده ۲۸۰ ق.م.م	حقوقی	۰.۱
۴۷	خسارت وارده بر اثر حوادث و سوانح از قبیل سیل و زلزله و...	ماده ۱۶۵ ق.م.م	حقوقی	۰.۱
۴۸	سایر معافیت‌ها	*	حقوقی	۳۵۴.۱
۴۹	مالیات ارزش افزوده	*	حقوقی - حقیقی	۸۸۸.۹
جمع مالیات از دست رفته				۲,۰۲۵.۵

منابع و مأخذ

- [۱] «بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور (۷): تبصره «۱» - عوارض و مالیات، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۳.
- [۲] «تحلیل تحولات و چشم انداز اقتصاد ایران در آستانه تدوین بودجه ۱۴۰۴»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران، ۱۴۰۳.
- [۳] «بررسی لایحه برنامه هفتم توسعه (۵۸): موضوعات راهبردی بخش عمومی (نظام مالیاتی)»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۲.
- [۴] «اول، اظهار نظر کارشناسی درباره: «لایحه نحوه استفاده، نگهداری و نظارت بر پایانه فروشگاهی (صندوق مکانیزه فروش)» ویرایش، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۴۰۲.
- [۵] «بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ کل کشور: منابع بودجه (ویرایش اول)»، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، تهران، ۱۴۰۳.

گزیده سیاستی

بر اساس مستندات ارائه شده به پیوست لایحه بودجه ۱۴۰۴، برای سال ۱۴۰۴، برآورد مجموع درآمد از دست رفته دولت ناشی از انواع معافیت‌ها، بخشودگی‌ها و تخفیفات مالیاتی ۲۰۲۵ هزار میلیارد تومان است. هرچند جایگاه مالیات در اقتصاد کشور با شاخص نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۴ نسبت به سال‌های اخیر بهبود یافته، اما همچنان با سال‌های ۱۳۹۵ و نزدیک به آن فاصله دارد.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir